

2. MAJ 2020

38 SIDER

RÆSON

DIGITAL EKSTRAUDGAVE #3

NINA SMITH:
CORONAKRISEN
ER ENDNU ET
SØM I LIGKISTEN
FOR EUROEN

SAMT ARTIKLER AF OG MED PETER VIGGO JAKOBSEN, UFFE GARDEL, DAN MYGIND,
HANS HENRIK FAFNER, LARS AAGAARD, JULIE ROKKJÆR BIRCH OG KRISTINA STOLTZ

INDHOLD

- 2 NINA SMITH: CORONAKRISEN ER
ENDNU ET SØM I LIGKISTEN FOR
EUROEN
- 8 PETER VIGGO JAKØBSEN OM USA
OG GRØNLAND: AMERIKANERNE
BRUGER EN SKARP RETORIK OM
GRØNLAND OG ARKTIS, MEN DE GØR
FORBLØFFENDE LIDT
- 14 UFFE GARDEL FØLGER UDVIKLINGEN:
SVERIGE — FORBILLEDE ELLER
SKRÆMMEBILLEDE?
- 18 DAN MYGIND: KAMPEN OM
STORBRITANNIENS CORONAVIRUS-
FORTÆLLING ER INTENS. OG
OPPOSITIONEN BEGYNDER AT VÅGNE
- 22 HANS HENRIK FAFNER: ISRAEL ER
SLUPPET LETTERE GENNEM CORONA-
KRISEN END MANGE ANDRE LANDE
— MEN ET INTERNT OPGØR VENTER
- 26 LARS AAGAARD: KLIMAKAMPEN
SKAL VINDES MED GRØNNE
SKATTELETTESER. CO2-AFGIFTER
MÅ VENTE LIDT ENDNU
- 30 JULIE ROKKJÆR BIRCH:
CORONAKRISEN HAR VIST
BEHOVET FOR, AT MUSEER BLIVER
AKTIVISTISKE
- 34 KRISTINA STOLTZ: DET ER FARLIGT
AT LÆSE

Redaktionen afsluttet 01/05 2020

FORSIDE: DEN ITALIENSKE PREMIERMINISTER, GIUSEPPE
CONTE, FORLADER SENATET I ROM, 30. APRIL 2020 (FOTO:
ROBERTO MONALDO. LAPRESS/ZUMA/RITZAU SCANPIX)

I CHEFREDAKTIONEN: Jeppe Grand Egsgaard (ansv.),
David Rischel, Kirstine Eklund, Markus Giessing, Sarina
Lohmann og Clement Behrendt Kjersgaard (udgiver)

UDGIVET AF: RÆSON MEDIER, Vartov, Farvergade 27,
1463 København, redaktionen@raeson.dk
DESIGN & DTP: Liv Sødal Krogh

RÆSON er nyhedsmagasinet om politik, skrevet af
eksperter, politikere og journalister. Bladet udkommer
fire gange om året på tryk og løbende på nettet: www.raeson.dk. Magasinet er totalt uafhængigt af økonomiske
og politiske interesser. Enhver artikel er alene udtryk for
skribentens holdninger.

MÅ IKKE KOPIERES, VIDERESendes ELLER PÅ ANDEN MÅDE
DELES.

12 MÅNEDERS ABONNEMENT:
250 KR. /200 KR. FOR STUDERENDE
OG PENSIONISTER.
SE: WWW.RAESON.DK



ITALIENS PREMIERMINISTER, GIUSEPPE CONTE, BESØGTE I TIRSDAGS BYGGEPLADSEN FOR DEN NYE MORANDI MOTORVEJSBRO I GENOVA I ITALIEN, SOM I AUGUST 2018 KOLLAPSEDE OG DRÆBTE 43 MENNESKER. MANGE ITALIENERE SER FÆRDIGGØRELSEN AF DEN NYE BRO SOM ET SYMBOL PÅ HÅB UNDER CORONAKRISEN [FOTO: MARCO PASSARO/PA IMAGES/ RITZAU SCANPIX]

3

NINA SMITH: CORONAKRISEN ER ENDNU ET SØM I LIGKISTEN FOR EUROEN

”EUROZONEN ER IKKE ET OPTIMALT VALUTAOMRÅDE. LIGE NU ER DET ØKONOMISK RIGTIGE SELVFØLGELIG AT OPTAGE FÆLLES LÅN OG FÅ GANG I ØKONOMIEN I SYDEUROPA. MEN PROBLEMET ER BARE, AT DER JO IKKE ER EN NATIONAL INTERESSE I AT GØRE DET, FOR HVORFOR SKULLE TYSKE LAVINDKOMSTGRUPPER VÆRE MED TIL AT STØTTE, AT SYDEUROPA IKKE VIL GENNEMFØRE DE REFORMER, SOM DE MANGLER?”

INTERVIEW AF
DAVID RISCHER

RÆSON: Vi står på mange måder i en historisk situation. Så jeg vil starte med at spørge dig: hvad er du blevet mest overrasket over den sidste halvanden måned?

SMITH: Det er nok, at denne krise kommer til at blive meget længe, end jeg troede til at starte med. Det kommer til at blive meget alvorligt for os. Timingen kommer til at blive sindssygt vigtig, og der er jeg især bekymret for landene udenfor Skandinavien og Nordeuropa. Jeg er virkelig bekymret for USA, for de har slet ikke styr på det. I og med at virussen kommer til at gå verden rundt, så kommer krisen til at blive meget mere langvarig og langt dybere, end jeg troede til at starte med. Derudover er det uklart, hvor lang tid det kommer til at fortsætte, for vi ved ikke, hvornår der kommer en vaccine. Jeg havde aldrig forestillet mig, at vi muligvis skulle blive ved med at leve under coronatiltag i et år. Der er derudover snak om, at en flokimmunitetsstrategi end ikke har nogen vej for sig. Måske er man ikke immun særlig lang tid. Alt dette gør, at denne sygdom er langt mere lusket, end hvad jeg tænkte i første omgang.

RÆSON: Du nævner, at der er stor usikkerhed om de reelle konsekvenser af krisen. Det ser man også i, at der er et ret stort spænd i estimerne af konsekvenserne af coronakrisen for økonomien. Regeringen anslår et fald i BNP på mellem 3 og 6 pct., mens OECD har været ude med estimer, der er noget højere, helt op til 20-25 pct. Kan man sige noget om, hvilke estimer, der er mere realistiske?

SMITH: Hvis vi tager højde for, hvornår estimerne er blevet lavet, så tegner der sig et billede af, at de bliver værre og værre jo længere ind i krisen vi kommer. Det er også min bekymring: For halvanden måned siden troede jeg ikke, det ville blive så slemt, som jeg tror nu. Men usikkerheden er enorm. Ét er, at selv hvis vi kan gøre det godt i Danmark, så er vi en lille åben økonomi og derfor meget afhængige af, hvad man gør i andre lande. Og det er ikke alt sammen lige smart, hvad andre lande

finder på. Jeg hører til dem, som er mere pessimistiske, men det ærlige svar er, at vi ikke har noget historisk grundlag at sammenligne med. Vi har aldrig prøvet noget, der ligner. Vi har ingen modeller og hverken finansministeriet, vismændene eller nogen andre kan regne præcist på det. Vi har ikke ret meget evidens for, hvordan hjælpepakkerne vil virke – hverken i Danmark eller i USA. Vi har ingen erfaring. Vi kan sidde og regne på små finanseffekter; om de giver 0,1 eller 0,2 BNP-effekt. Men det er bare fuldkommen uden for skiven, det vi står overfor nu. Så derfor er usikkerheden i vores estimer ekstrem, nemlig med plus-minus fire-fem procentpoint.

RÆSON: Det var faktisk mit næste spørgsmål: Ofte har man et sammenligningsgrundlag for at forsøge at vurdere, hvilken effekt en bestemt hændelse har for økonomien. Men er der overhovedet noget at sammenligne med? Kan man sammenligne coronakrisen med den store depression i 1930'erne? Eller er der andre historiske kriser, man kan sammenligne det med?

SMITH: Man kan prøve at sammenligne det med finanskrisen i 2008. Men der er mange faktorer, der er anderledes i dag. Dengang var det i høj grad et finansielt system, der var i ubalance, og sådan er det ikke i dag. Vi har en meget stærkere finansiell sektor. Til gengæld er coronakrisen et helt andet slag til økonomien; den har både skabt et efterspørgsels- og et udbudschok – samtidig. Jeg har aldrig set noget lignende. I 1930'erne var det også alvorligt, men det havde også at gøre med, at man ikke havde de samme velfærdssystemer til at samle folk op. Menneskeligt set var det meget alvorligt i slutningen af 1920'erne og starten af 1930'erne, men rent økonomisk er de chok, der kommer nu, større og mere alvorlige. Forskellen er, at vi har en langt mere udbygget velfærdsstat, specielt i et land som Danmark. Man kan også forsøge at sammenligne coronakrisen med den spanske syge, hvilket en række danske forskere netop har gjort i en nyligt offentliggjort forsk-

ningsartikel. Deres forskning undersøger, hvordan den spanske syge påvirkede Danmark, og hvor hurtigt Danmark rejste sig efter epidemien. Det, der anderledes ift. den spanske syge for 100 år siden, som også havde store konsekvenser for verdensøkonomien, er, at vi i dag bliver ramt hårdt, fordi vi har så stor en gruppe af ældre. Vi har et sundhedsvæsen, som vi tager hensyn til, og det er det, der begrænser økonomien. Det er klart, at hvis vi afholdt os fra at lukke samfundet ned, og sagde: "det er bare ærgerligt, at folk dør, og at de får travlt i sundhedssektoren", så ville krisen ikke have så store effekter, rent økonomisk. For det er ikke arbejdsstyrken, der bliver angrebet. Men fordi vi har valgt at sige, sundhedssektoren skal kunne håndtere det, og at vi ikke vil acceptere, at rigtig mange gamle mennesker dør, så pålægger vi os selv de her restriktioner. Det trade-off var der ikke under den spanske syge, for der var slet ikke noget sundhedsvæsen eller nogle respiratorer for den sags skyld. Derudover lever vi meget længere i dag. Derfor er der en ny, kæmpe befolkningsgruppe, vi tager hensyn til nemlig de ældre. Derfor har vi ikke rigtig noget sammenligningsgrundlag, da vi er nødt til at foretage en række indgreb i økonomien, som er langt mere dramatiske end dengang.

RÆSON: Der er også et spørgsmål, om hvordan en genopretning af økonomien kommer til at se ud, og der snakker økonomer om V-formede og U-formede genopretninger. De siger noget om, hvor hurtigt vi kommer ud af krisen. Der er også dem, som snakker om en L-formet genopretning, altså et skarpt fald i økonomisk aktivitet efterfulgt af længere tids stagnation. Kan man sige noget om, hvilke af de her modeller, der er mest realistiske?

SMITH: Det er der måske nogle, der vil sige, de kan. Jeg synes, det er meget svært at sige noget om. I den undersøgelse, nordmændene har lavet, regner de reelt med, at BNP-væksten vil være betydeligt lavere i mange år. Det tror jeg ikke helt selv på. Jeg er så kynisk, at jeg tror, vi vil

se adfærdseffekter i form af, at folk bliver mere forsigtige for en stund, sætter deres forbrug ned og sparer mere op. Men folk vender næsten altid tilbage til deres gamle vaner på et tidspunkt. Spørgsmålet er så, hvor hurtigt det bliver. Jeg tror ikke, at vi skal regne med en genopretning lige med det samme. Mit gæt er, at vi skal regne med et vækstdyk i 2020 og 2021. Det her kommer til at tage et par år for Danmarks vedkommende. Men det kommer også an på, hvor kloge vi er ift. at sikre os, at virksomhederne kan komme i gang igen. Spørgsmålet er, hvordan vi sikrer, at vi ikke får et kæmpe udbudschok, fordi virksomhederne dør af, at de ikke kan producere. Og jeg synes sådan set, givet at man aldrig har prøvet det her før, at det er ret fornuftigt, det regeringen og Folketinget har forsøgt at gøre. Det må jeg sige, og de har endda gjort det hurtigt. Og nu begynder man så at snakke om at få fonde i spil til at genskabe egenkapitalen. Hvis man kan få det til at fungere, så kan Danmark nok komme relativt hurtigt på benene igen.

RÆSON: Er der noget, vi mangler at gøre?

SMITH: Jeg er bekymret for eksportsektoren, især de små eksportvirksomheder. For selvom det kan lyde hårdhjertet, hvis den lokale café eller frisør går ned, så kommer der en anden og overtager den aktivitet. Alle hjemmemarkedserhvervene vil komme op og køre igen, når efterspørgslen er der. Det, vi ikke kan styre, det, der har taget årtier at opbygge, er Danmark som en meget stærk eksportnation – det er vi. Problemet er, at der står rigtig mange lande på spring til at komme ind og overtage de markeder, når de opstår igen. Det er derfor, de udbudschok er så vigtige at modarbejde, og det er derfor, det er så fornuftigt at forsøge at holde hånden under eksportvirksomhederne. Så det er min store bekymring. Desuden kan man ikke holde hånden under alle, så hvis det her bliver længerevarende, så bliver man nødt til at gå ind og kigge på, hvem det er, man skal holde hånden under. For ellers bliver problemet,

at man forsøger at støtte virksomheder, der ellers burde gå ned, fordi de ikke var dygtige nok i længden.

RÆSON: Det har også at gøre med diskussionen om, hvad den her krise kommer til at gøre ved måden den globale handel og den globale produktion er skruet sammen på. Der har været analyser af, at krisen er et chok for den måde, vi har bygget økonomien op på, bl.a. fordi de globale forsyningskæder er så komplekse. Der er dem, der peger på, at vi kommer til at se en nedgang i graden af kompleksitet i de forsyningskæder, især mht. nogle specifikke sektorer, fx medicin- og vaccine-produktion. For det første: er det en analyse, du er enig i, og for det andet, kan man sige noget om, hvad det vil betyde for den danske eksportsektor?

SMITH: Der er flere ting i det. Helt principielt vil man sige, at for et lille åbent land som Danmark, så er enhver form for de-globalisering skidt, for vi har tjent virkelig, virkelig meget på globaliseringen, både velfærdsmæssigt og ift. BNP. På den anden side tror jeg, at det er rigtigt, at coronakrisen vil føre til en nedgang i kompleksiteten af de globale forsyningskæder. Vi kan jo høre det på diskussionen om forsyningsikkerheden: kritikken af, at vi solgte seruminstitutionen. Pludselig kan vi godt se, at det ikke kun handler om at få det billigste og det bedste, men at forsyningsikkerheden også er en vigtig parameter, i hvert fald ift. nogle produkter. Og sådan tænker man jo også i resten af verden, især i nogle af de lande, der har lidt protektionistiske tilbøjeligheder, som Danmark jo egentlig ikke har. I de lande kan man sagtens forestille sig et pres for, at staten skal sikre, at man producerer bestemte varer – Sydeuropa og USA er gode eksempler. Det kan selvfølgelig ramme danske eksportvirksomheder i den forstand, at de danske virksomheder, som eksporterer produkter, andre lande måske vil forsøge at producere selv, kan få det svært. Men mit billede er trods alt, at Danmark vil stå relativt godt, fordi Danmark er kendt for at være et pålideligt land. Det er også der-

for, vi har nogle meget store transportvirksomheder, fordi MÆRSK og DSV er pålidelige i deres leverancer. Jeg har også en tro på, at det ikke er Danmark, der vil blive ramt hårdest af det her, for vi har – og det har vi altid haft – en stor omstillingsevne. Det har altid været dansk økonomis særkende, at man har været dygtige til at komme ud af kriser og omstille sig igen.

RÆSON: For nu at vende tilbage til konsekvenserne for økonomien på længere sigt. Fra USA har man fx set fuldkommen vilde arbejdsløshedstal, hvor antallet af arbejdsløse på få uger er steget med over 25 millioner mennesker, hvilket indikerer, at arbejdsløsheden i USA er højere end på stort set noget tidspunkt siden den store depression i 1930'erne. Hvad er konsekvenserne på længere sigt af den form for arbejdsløshed?

SMITH: Jeg har som økonom fulgt med i det amerikanske arbejdsmarked i henved 45 år, og det er chokerende, det der sker i USA lige nu. Det er chokerende, fordi de slet ikke har et velfærdssystem på samme måde som os. Det kan godt være, de lige nu griber folk ved at have forlænget dagpengeperioden, men de har overhovedet ikke et sundhedssystem, der er i stand til at tage sig af denne krise. Jeg er også enormt bekymret for det amerikanske samfund, for hvad der sker, også på lidt længere sigt. Man kan se, hvor desperate nogle er for at få åbnet økonomien op og hvor lidt sammenhængskraft, der egentlig er. I Danmark ved vi godt, at man skal tage hensyn til de ældre og de svagelige. Det siger samtlige danske politiske partier; det er slet ikke til diskussion. Folk i Danmark er ikke i samme nød, som gør, at de ikke kan få mad på bordet. Det er tilfældet for nogle i USA, men alligevel kan man se amerikanske borgere råbe på en genoplukning af økonomien. Det er skræmmende at se et land, om ikke i opløsning, så i hvert fald stå over for så kolossal en udfordring.

Så er der Sydeuropa. Denne krise er endnu et søm i ligkisten for ØMU'en [den Økonomiske og

Monetære Union, red.]. Det er en enormt problematisk konstruktion, fordi de lande, der er med i eurozonen, ikke er ens, og man ikke kan blive enige om fælles politik. De sydeuropæiske lande er ikke kommet på fode igen efter krisen i 2008 – nogle af dem har fået rettet meget op, men ØMU'en er ikke et optimalt valutaområde. Og det bliver ekstra synligt nu. Lige nu er det økonomisk rigtige selvfølgelig at optage fælles lån og få gang i økonomien i Sydeuropa. Men problemet er bare, at der jo ikke er en national interesse i at gøre det, for hvorfor skulle tyske lavindkomstgrupper være med til at støtte, at Sydeuropa ikke vil gennemføre de reformer, som de mangler? Der er bare ikke en mellemfolkelig solidaritet på det område – og det kan jeg sagtens forstå. For en stor del af Italien er jo langt rigere end en stor del af befolkningen i Tyskland, som har måttet igennem mange hårde reformer. ØMU'en hænger simpelthen bare ikke sammen, det må man erkende. Og om det så kan lykkes at få fikset det, ja, det ved jeg ikke. På den måde er der nogle kæmpe udfordringer, som coronakrisen kommer til at skabe. For blot et par år siden var der jo en enorm uro i Italien, i Grækenland, i Spanien; politiske bevægelser, som var virkelig stærke, men som kan blive vakt til live igen – venstre- og hørepopulister. Og det er da bekymrende.

RÆSON: Så for at løse de økonomiske problemer i EU, så er det ifølge dig nødvendigt med en form for fælles gældsstiftelse på eurozone-niveau, populært kaldet corona-obligationer?

SMITH: Jamen altså, hvis problemet skulle løses, så er det noget i den retning, der er nødvendigt. Men problemet er bare, at man i en række sydeuropæiske lande grundlæggende ikke er indstillet på at gennemføre de reformer, der skal til for at gøre deres velfærdsstater robuste – det gælder i Italien, Grækenland, Spanien og også Frankrig for den sags skyld – Macron vil gerne, men den franske befolkning er grundlæggende ikke indstillet på det. Det

"MENNESKELIGT SET VAR DET MEGET ALVORLIGT I SLUTNINGEN AF 1920'ERNE OG STARTEN AF 1930'ERNE, MEN RENT ØKONOMISK ER DE CHOK, DER KOMMER NU, STØRRE OG MERE ALVORLIGE"

er det store problem. Der er ikke en politisk forståelse for, at det er nødvendigt, og så kan jeg godt forstå, at Tyskland ikke har lyst til at deltage i en fælles gældsætning, fordi de har jo selv fået orden på deres langsigtede problemer ved at lave nogle meget hårde Harz-reformer [en række arbejdsmarkedsreformer, der blev gennemført i starten af 2000'erne i Tyskland, red.] og andre reformer – fx pensionsreformer. Så den solidaritet, der skal til, den er der ikke, og det kan jeg godt forstå. Men coronaobligationer er det rigtige at gøre økonomisk set for at få løst problemet lige nu. Så det er i høj grad et politisk problem.

RÆSON: Der er dem, der peger på, at der i Tyskland og i måske andre dele af Nordeuropa, mangler en erkendelse af, at euroen har været til størst gavn for de lande, fordi den er kunstigt lav for Tyskland. Hvis Tyskland havde D-marken i stedet for, så ville den være meget stærkere, og så ville det være sværere for Tyskland at eksportere. Og omvendt for Sydeuropa, der er valutaen kunstigt stærk. Er den analyse grundlæggende rigtig?

SMITH: Den er både rigtig og forkert. For selvfølgelig er det korrekt, at

problemet med euroen er, at nogle lande ikke kan devaluere, så de kan få sig en bedre konkurrenceevne. Men den er politisk forkert. Jeg er helt uenig i, at det skulle være en begrundelse for, at Tyskland skulle sende hjælp til de andre lande. For det kræver jo, at EU-landene føler sig som en nation. Den tyske velfærdsstat er mere restriktiv end i Sydeuropa, men hvis Sydeuropa ikke er villige til at lave nogle reformer, så de selv får bragt deres økonomier på fode, så står man pludselig med en evig overførselsunion fra Nordeuropa til Sydeuropa. Så er der ikke nogen ende på det. Det er jo det, der er problemet. Jeg tror, de fleste tyskere ville ønske sig, at de havde beholdt deres D-Mark og selv kunne bestemme. Så jeg tror strengt taget, at de som omtaler eurozonen som en kæmpe fordel for Tyskland, glemmer, at ja, Sydeuropa kunne devaluere deres valutaer, men hvis de gjorde det, så blev de og befolkningen langt fattigere. For det er det, en devaluering er udtryk for: Man sænker de reelle lønninger. Og det er Sydeuropa ikke villige til at gøre. Så jeg køber ikke argumentet. Det at lave en valutaunion kræver – det underviste vi i allerede i slutningen af 1990'erne – at landene skal have de samme grundlæggende økonomiske vilkår for ikke at blive ramt af asymmetriske choks. Men alle undersøgelser dengang viste, at det vil de blive, for eurozonen er ikke et optimalt valutaområde. Det vidste man godt dengang. Og det fik de kæmpe fordele af i Sydeuropa i nogle år, fordi de kunne låne Tysklands troværdighed i nogle år og kunne gældsætte sig til en lav rente. Det har de glemt. Og det gjorde, at det øgede deres velstand og deres forbrug virkelig meget. Til gengæld er det ikke holdbart i længden, da de har ikke den produktivitet, som afspejler det velstandsniveau, som de gerne vil leve på.

Nina Smith (f. 1955) er professor ved institut for økonomi på Aarhus Universitet. Hendes primære forskningsinteresser er: arbejdsmarkedsøkonomi, migration og uddannelsesøkonomi.

USA – KAMPEN OM MAGTEN FRA WASHINGTON TIL TRUMP

AF NIELS BJERRE-POULSEN

“En indholdsrig bog, der dygtigt tager USA’s rolle historisk og nutidigt op til analyse [...] Det kan være vanskeligt, alene ud fra mediernes udlægning af de mange sager, at forstå den komplekse rolle, USA spiller som supermagt. Dette er en meget berigende politisk bog, der formår at fremlægge komplekse sager i en formidlende og lettilgængelig form [...] Anbefales til indkøb”
— Dansk Bibliotekscenter



Køb den i RÆSONs webbutik (raeson.dk), hvor porto og ekspedition er med i prisen:
150 kr. / for abonnenter: 100 kr.

PETER VIGGO JAKOBSEN OM USA OG GRØNLAND: AMERIKANERNE BRUGER EN SKARP RETORIK OM GRØNLAND OG ARKTIS, MEN DE GØR FORBLØFFENDE LIDT





”RETORIKKEN ER KONTRAPRODUKTIV I FORHOLD TIL DET, AMERIKANERNE GERNE VIL OPNÅ. NÅR MAN KIGGER PÅ DEN AMERIKANSKE AMBASSADØRS HÅNDTERING AF DET RETORISK SET, OG DE PENGE DE HAR LAGT PÅ BORDET, OG SAMMENHOLDER DET MED DE MÅL, DE HAR, SÅ SYNES JEG OVERHOVEDET IKKE, DET HÆNGER SAMMEN. DEN DIPLOMATISKE HÅNDTERING AF DENNE SAG ER KLART DUMPET”

INTERVIEW AF DAVID RISCHER

RÆSON: USA har valgt at investere 83 millioner kroner i Grønland, som skal bruges indenfor råstofbranchen, turisme og uddannelse. Hvorfor vælger USA at gøre det?

JAKOBSEN: Det gør USA, fordi de gerne vil have et bedre forhold til Grønland, og fordi de er generelt bekymret over Kinas voksende tilstedeværelse i hele regionen. Kineserne har lavet en frihandelsaftale med Island og de forsøger at få en frihandelsaftale i stand med Færøerne. De forsøger på den måde at udvide deres økonomiske og politiske indflydelse i regionen. Det har fået amerikanerne til at forhindre kineserne i at bygge lufthavne på Grønland og i at drive en gammel militærbase på Grønland, ligesom de har stillet sig på bagbenene overfor kinesiske investeringer i minedrift. Grønlænderne er irriterede over, at Danmark og USA i fællesskab gør det svært for Kina at lægge penge i Grønland, og derfor har de bedt om kompensation. Det er i det lys, at vi skal se det amerikanske forsøg på gøre deres hoser grønne overfor Grønland.

RÆSON: Det er interessant, fordi der primært har været diskussion af russerne i medierne. Og dem, der har reageret kraftigst på det, er Rusland. Den russiske ambassadør kritiserede aftalen i ret hårde vendinger.

JAKOBSEN: Ja, men den russiske ambassadør kritiserer ikke amerikanerne for at have investeret i Grønland. Det er et latterligt lille beløb, der er tale om. Danmark bruger over fire milliarder om året i bloktilskud, så amerikanernes 83 millioner kroner er en forsvindende lille sum i det perspektiv. Grunden til, at russerne er sure, er, at *samtidig med* at amerikanerne lægger de her beløb, så motiverer man det med, at russerne er aggressive og kineserne er griske. Den amerikanske ambassadør i Danmark, Carla Sands, har været ude i en meget firkantet argumentation og kritiseret både Kina og Rusland ekstremt hårdt. Det er det, der har fået russerne og kineserne op i det røde felt; de synes simpelthen ikke, at det sprogbrug hører noget

sted hjemme. Så det er retorikken, russerne finder uberettiget. Pengene er de sådan set ligeglade med.

RÆSON: Så det har i virkeligheden mere at gøre med Kina end Rusland?

JAKOBSEN: Det er korrekt. Der er to ting, der gør amerikanerne bekymrede i Arktis. Den ene er den russiske militære oprustning i Arktis, fordi det udgør en trussel mod Thulebasen. Og det er man nødt til at håndtere med militære midler, hvis man ikke kan få russerne til at holde igen. Der, hvor pengene kommer ind i billedet, det er i forsøget på at dæmme op for kineserne. Så der er en todelt trussel, og den her investering skal ses som et svar på den kinesiske trussel, ikke som et svar på den militære trussel. Amerikanerne har sagt, at de vil øge deres militære tilstedeværelse på Thulebasen, at de vil øge deres øvelsesaktivitet, og der er også et udredningsarbejde i gang i USA, hvor man ser på, om der skal placeres nogle flere baser i Arktis. Der er ikke nogen, der ved, om det vil implicere Grønland – det vil tiden vise – men det militære svar fra USA lader vente på sig. Hvis vi altså ser bort fra, at amerikanerne allerede har reageret ved at genåbne deres militære base i Island, ved Keflavik, og at de har omstruktureret deres flåde, så deres anden flåde igen kan holde styr på Atlanten. I Grønland venter vi stadig på et decideret svar på truslen mod Thulebasen.

RÆSON: Så isoleret set skal man ikke læse den her investering på 83 millioner kroner ind i en fortælling om en begyndende stormagtsrivalisering mellem amerikanerne og russerne i Arktis?

JAKOBSEN: Jo, det bliver man nødt til, for amerikanerne har jo selv sagt, at det er baggrunden for investeringen. Hvis du læser Carla Sands indlæg i Altinget, så bliver det gjort meget klart, at amerikanernes reaktion skyldes de onde russere og de onde kinesere. På den måde taler amerikanerne selv ind i en tiltagende stormagtsrivalisering.

Når man ser det i relation til Danmark, hvor der også har været

mange danske folketingspolitikere ude at råbe meget højt og være meget sure, så må man sige, at det er svært at se, at det på den korte bane udgør en trussel mod Rigsfællesskabet, fordi beløbet er så latterligt lille. Og fordi det nye konsulat, der åbner, er afhængigt af dansk assistance og endda har til huse samme sted som Arktisk Kommando. Lokalt i Grønland er der et meget tæt og intimt samarbejde mellem USA og Danmark. Man skal nok læse det ind i den politiske sammenhæng, at flere af politiske partier er bekymrede for, at det her kun er starten på noget, der vil vokse sig større. Det er klart, at hvis amerikanerne fortsætter deres charmeoffensiv overfor grønlænderne, så kan det blive en udfordring for Rigsfællesskabet på længere sigt. Men for nuværende, der er beløbet så lille, at det er ligegyldigt. Jeg vil da også tro, at grønlænderne er en lille smule skuffede over beløbet i lyset af, at de har tabt et trecifret millionbeløb på, at de mistede service-aftalen om Thulebasen, som gik til et amerikansk firma i stedet for et grønlandsk. Så det her lille beløb, som amerikanerne kommer rendende med, kan ikke engang lukke det hul, som tabet af den service-aftale udgør. Så derfor tror jeg også, det er begrænset, hvor meget *goodwill* amerikanerne kan købe sig til ved at lægge 83 millioner kroner i Grønland.

RÆSON: Selvom der har været kritik af aftalen, har tonen fra den danske regering været ret positiv. Jeppe Kofod udtalte, at det var godt for samarbejdet i hele kongeriget. Er det rigtigt, eller er Kofod bare tvunget til at være positiv overfor denne investering, fordi den kommer fra amerikanerne?

JAKOBSEN: Jeg tænker, at han helst havde været fri, men han er nødt til at sige, det han siger, og det er også det eneste rigtige at gøre. Når vi gør regnebrættet op, så er Danmark ekstremt afhængig af amerikanerne, når det gælder det militære forsvar af Grønland. Danmark kan ikke forsvare Grønland. Det har vi overladt til amerikanerne siden Anden Verdenskrig. Derfor er vi nødt til altid

at smile venligt til amerikanerne, også når Donald Trump kalder vores statsminister "nasty", fordi relationen til amerikanerne er så skæv, som den er. Vi er så afhængige af amerikanerne, at vi er tvunget til at have et godt forhold til dem. Og det er vi også, for hvis vi skal påvirke den amerikanske regering ift. Grønland, så er vi nødt til at have et godt forhold til dem. For vores eneste mulighed for at påvirke den amerikanske regering, er at tale pænt til dem og give dem nogle gode idéer.

RÆSON: Den amerikanske investering er på sin vis både et nybrud og en fortsættelse af den eksisterende situation, fordi Grønlandsaftalen fra 1951 giver amerikanerne mere eller mindre fuld militærbevægelsesfrihed i Grønland, men samtidig har de traditionelt set blandet sig udenom de mere indenrigspolitiske spørgsmål i Grønland. Er det en udfordring af den usagte aftale, som vi ser nu?

JAKOBSEN: Det ved jeg ikke, om man kan sige, at det er, fordi omfanget af investeringen er så lille. Som der er flere, der har påpeget, er det først og fremmest amerikanske konsulenter, der kommer til at tjene penge på det her. Det kommer ikke grønlænderne til gode i særlig høj grad. Men lad os se, hvordan det udvikler sig på den lange bane. Det faktum, at amerikanerne nu ønsker at have en permanent diplomatisk repræsentation i Grønland, giver dem en direkte adgang til den grønlandske regering, og det er selvfølgelig en ny situation. Sådan har det godt nok været under Den Kolde Krig, men at amerikanerne nu igen ønsker at være direkte tilstede, det udfordrer Rigsfællesskabet. For vi har jo, hvad man kunne kalde en "one-Denmark-policy" ift. rigsfællesskabet – ligesom Kina har en One-China-Policy – hvor alt går gennem København, så udenrigsministeriet kan være gatekeeper for alt, hvad der berører Grønland og Færøerne. Den konstruktion er bare ude af takt med virkeligheden, fordi de har hjemtaget flere politiske sagsområder og nu også selv kan lave økonomiske aftaler med andre stater uden om København.

Derfor er det her udtryk for, at den konstruktion, vi har haft indtil videre, er utidssvarende og skal moderniseres. Og det er regeringen jo også i gang med: de har taget fat på at have en meget dybere og direkte dialog med Grønland og Færøerne, end de har haft tidligere. Men det ændrer bare ikke på, at vi bliver nødt til at vænne os til en situation, hvor ikke bare amerikanerne men sandsynligvis også Kina vil have en direkte repræsentation deroppe. Jeg ved ikke, om Rusland har den interesse – det har jeg lidt svært ved at se for mig – men vi bliver nødt til at vænne os til, at Grønland og Færøerne i stigende grad kan lave aftaler med andre lande uden om Danmark. Og det er en virkelighed, som vi er nødt til at forholde os til. Og vi er nødt til at forholde os proaktivt til den, så vi ikke altid kommer rendende bagefter og siger nej og er sure, som vi har haft en tendens til indtil nu.

RÆSON: Hvad skulle der til før Danmark sagde nej til USA?

JAKOBSEN: Vi sagde nej til, at USA kunne købe Grønland. Så der er nogle røde linjer, men i bund og grund kan vi jo ikke smide amerikanerne ud og så invitere Rusland eller Kina eller EU ind i stedet, fordi amerikanerne har den baseaftale [Grønlandsaftalen fra 1951, red.], som de har. Den er godt nok ikke så vidtgående længere, fordi der er kommet et tillæg i 2004, hvis jeg husker rigtigt, som tilsiger, at amerikanerne kun må have én militærbase i Grønland. Hvis de ønsker at etablere nye anlæg – fordi situationen spidser til – skal det ske i en dialog med København og Nuuk, og så er vi pludselig i en situation, hvor vi har noget at handle med. Men så længe amerikanerne gør det inden for rammerne af Thulebasen, så er der meget, meget lidt Danmark kan gøre. Og derfor er vi nødt til at have en positiv dialog med amerikanerne – men også med grønlænderne – så vi får det bedste ud af det.

JAKOBSEN: Det er vigtigt at slå fast, at amerikanerne bruger en skarp retorik om Grønland og Arktis, men de gør forbløffende lidt. Det, at de nu

har valgt at afsætte 83 millioner kroner over to år, gør ikke en væsentlig forskel. Når vi ser på de militære tiltag, så er de ikkeeksisterende. Dermed er der et meget stort gab mellem det amerikanerne siger, og det de gør. Det vidner måske om, at: 1) de ved måske ikke rigtig, hvad de vil gøre og 2) håber på, at kineserne og russerne trækker følehornene til sig, så de ikke behøver at gøre noget. I Danmark skal man også passe på med at gå i panik over frygten for stormagtsrivalisering og for, om der bliver krig lige om lidt. Meget af det, der er skrevet de sidste seks måneder, taler konflikten op på et niveau, hvor den ikke er endnu. Jeg siger ikke, at det ikke kan ende med at blive relativt slemt i Arktis, men det er det ikke endnu. Og derfor er det vigtigt, at man tænker sig om, inden man bare begynder at råbe og skrike som visse danske partier har gjort. Det er vigtigt, at man har is i maven og tænker sig om og ikke siger noget uoverlagt, som kan gøre nogle af aktørerne sure. Amerikanerne er med rette blevet kritiseret for at have en alt for hård retorik, men den retorik, vi har set i Danmark i kølvandet på den her investeringsaftale, er ligeså højroret og skinger som den amerikanske. Og der skal vi nok lære at tage den med ro og tænke os om, inden vi råber, fordi vi er den svage part i den dynamik, som udspiller sig i Arktis.

RÆSON: Givet at det her et forsøg på at håndtere Kina i højere grad end at håndtere Rusland. Er det er en klog måde at gøre det på? Giver det mening?

JAKOBSEN: Man kan godt sige, det giver mening. Men der er jo ingen sammenhæng mellem amerikanernes retorik, og det, de gør. Hvis de virkelig var så bange for Kina, så skulle de smide andre ting på bordet. Det ville indebære, at de engagerede sig aktivt i minedriften i Grønland og arbejdede for at gøre Kina økonomisk irrelevant for grønlænderne. Grønland ser med interesse på Kina og deres lyst i at investere i forskellige ting og sager. Hvis amerikanerne gerne ville konkurrere med det, så må de jo komme med

nogle ligeså gode tilbud. I øjeblikket har de smidt en lille slat skillinger på bordet, der primært skal gå til at betale amerikanske konsulenter løn. Og det tror jeg egentlig ikke, de er særligt imponerede over i Grønland. Så det eneste, de har gjort, er at markere en interesse, men de har ikke endnu gjort noget aktivt for at vinde Grønland for sig. De har heller ikke gjort særligt meget for at vinde Danmark for sig, for de har kun gjort os irriterede. Så indtil videre synes jeg, de har håndteret det utroligt dumt. Den meget firkantede retorik, som den amerikanske ambassadør i Danmark, Carla Sands, lægger fra land med, er ikke noget, der vækker gehør, hverken hos grønlænderne eller danskerne. Så retorikken er kontraproduktiv ift. det, amerikanerne gerne vil opnå. Når man kigger på hendes håndtering af det retorisk set, og de penge de har lagt på bordet, og sammenholder det med de mål, de har, så synes jeg overhovedet ikke, det hænger sammen. Carla Sands diplomatiske håndtering af denne sag er klart dumpet. Det er virkelig talentløst, det hun har præsteret.

RÆSON: Lad os vende os mod det bredere perspektiv til sidst. Det er centralt for Danmark at beholde Arktis som et lavspændingsområde. Du har derfor anbefalet, at Danmark anerkender USA's behov for at opruste, men at man bør arbejde diplomatisk for at styre oprustningsprocessen sådan, at russerne bliver afskrækket, men ikke skræmt nok til at svare igen med yderligere oprustning i Arktis. Hvordan skal det forløbe? Og vil du mene, at amerikanernes seneste træk er et tegn på, at Danmark og USA forfølger den blide oprustningsstrategi?

JAKOBSEN: Når man kigger på de reaktioner fra Danmark, som bliver tegnet af udenrigsministeren, så har den været meget professionel og ret fornuftig. Det er mere partierne, der ikke har nogen indflydelse, der har råbt og skreget ved siden af, og det er dem, der har glemt at tænke sig om.

Man kan ikke se, at Danmark – ud fra denne sag – er begyndt at

“DET ER VIGTIGT, AT
MAN HAR IS I MAVEN
OG TÆNKER SIG OM
OG IKKE SIGER NOGET
UOVERLAGT, SOM
KAN GØRE NOGLE AF
AKTØRERNE SURE.
OG DER SKAL VI NOK
LÆRE AT TAGER DEN
MED RO OG TÆNKE OS
OM, INDEN VI RÅBER,
FORDI VI ER DEN SVAGE
PART I DEN DYNAMIK,
SOM UDSPILLER
SIG I ARKTIS”

håndtere militariseringen i Arktis, fordi investeringen jo er rettet mod Kina og ikke imod Rusland. Det, Danmark har gjort hidtil, er at tale den russiske trussel ned, både ift. Russerne og ift. amerikanerne. Hvad Danmark helt konkret har tænkt sig at gøre, står ikke helt klart endnu. Der arbejdes stadig med en ny Arktis-strategi, og der er mig bekendt ikke kommet nogle nye udmeldinger ift. hvad der skal ske rent militært. Det eneste, Danmark har gjort, er at fortælle amerikanerne ifm. NATO-topmødet i december sidste år, at Danmark ville øge kapaciteten til overvåge sit eget territorium på i Grønland og Færøerne. Men hvordan det teknisk skal ske, det er endnu ikke besluttet. Det eneste, der er besluttet, er, at der skal afsættes 1,5 milliarder kroner til at gøre det. Men det er jo ikke et militært tiltag. Det er et tiltag, som skal sikre, at Danmark bliver i stand til at se, hvad der sker i Rigsfællesskabet, både i luften og på vandet. Og det kan vi ikke i dag. Og det vi er ved at etablere, det er en evne til at håndhæve vores egen suverænitet. Det er i udgangspunktet et neutralt træk, som skal sikre et grundlag for at beslutte, om man skal gøre noget militært.

I øjeblikket ved vi ikke, om der er behov for at gøre noget militært. Det kan vi så vidensdele med amerikanerne, når vi bliver i stand til det. Og det kan så være, at det kan påvirke den amerikanske beslutningsproces ift. hvad vi ser deroppe. Men så længe amerikanerne heller ikke selv har reageret konkret på det, de selv ser som en voksende russisk trussel, så er det svært at sige, hvor det ender. Og jeg er ikke et sekund i tvivl om, at Danmark arbejder diplomatisk på at få amerikanerne til at reagere så afdæmpet som muligt.

Det, der kunne være hensigtsmæssigt, var at få amerikanerne til at lave nogle øvelser, hvor de viser, at de kan sende militære forstærkninger til Grønland med meget kort varsel. Det er den samme politik, de fører i Europa – antallet af amerikanske soldater i Europa er meget lavt. Det er den samme model, amerikanerne med fordel kunne anvende i Arktis: man laver nogle

årlige, tilbagevendende øvelser, der viser, at man kan udstationere folk meget hurtigt, uden at man er der permanent. Man kunne også skabe forudsætningerne for at lave nogle årlige flådebesøg. Så længe, man gør det på den måde, så bliver varslings-tiden i en krisesituation en hel del længere. Det vil så give både russerne og amerikanerne mulighed for at snakke om tingene, så de ikke går hen og bliver sure på hinanden. Det, amerikanerne frygter med den nye Nagurskoye-base, som russerne er i gang med at etablere på Franz-Josefs Land [en russisk øgruppe i det Arktiske Ocean, red.], er, at de laver en landingsbane, der er så lang, at de kan udstationere alle flytyper. Det ville betyde, at de kunne angribe Thule-basen stort set uden varsel, hvilket ville tvinge amerikanerne til at have en permanent tilstedeværelse i eller omkring Grønland som kan neutralisere et angreb. Men hvis russerne også undlader at have fly permanent stående, optanket og bevæbnede på basen, så giver de også amerikanerne en større reaktions-tid. I det tilfælde ville begge parter vise, at de havde en evne til at bruge magt, hvis det er nødvendigt, men uden at de aktivt har den hele tiden. Hvis flyene bliver stillet derop permanent, så får man en situation, hvor stormagterne bliver nødt til at have betydelige våbensystemer stående i Arktis. Det er meget dyrt, og det øger også risikoen for, at tingene kan gå galt, hvis der opstår en krisesituation, fordi reaktionstiden er så meget kortere. Men indtil videre gør amerikanerne, hvad de kan for at undgå at skulle gøre det pga. omkostningerne. Det så man også fra deres sidste flådestrategi: Amerikanerne er ikke i gang med at isikre deres skibe, fordi det er enormt dyrt. Det er endnu et signal om, at så travlt har amerikanerne heller ikke med at militarisere Arktis.

Peter Viggo Jakobsen (f. 1966) er lektor ved Forsvarsakademiet, og professor (deltid) ved Center for War Studies, Syddansk Universitet. Han har en kandidat og ph.d.-grad i international politik fra Aarhus Universitet.



UFFE GARDEL FØLGER
UDVIKLINGEN: SVERIGE
— FORBILLEDE ELLER
SKRÆMMEBILLEDE?



i øvrigt nok en del af forklaringen på, at det varede så længe, før den danske regering begreb, at WHO's krav om mere test og smitteopsporing også gjaldt os. Jeg fandt udskriften fra WHO's pressekonference onsdag (det kunne Ritzau også have gjort, men det er selvfølgelig nemmere at skrive af fra TT), og her er, hvad man kan læse ud af den:

For det første roser Ryan ikke den svenske covid-19-strategi. Det er først, når vi *genåbner*, han mener, vi kan bruge Sverige som model: "Jeg tror, at hvis vi skal nå tilbage til en ny normaltilstand, udgør Sverige på mange måder en fremtidig model [...] hvis vi vil tilbage til et samfund, hvor vi ikke har nedlukning, så skal samfundet måske vænne sig til en mellemlang eller måske længere periode, hvor vores fysiske og sociale forhold til hinanden skal ændres efter virusens tilstedeværelse."

For det andet har Ryan faktisk ikke den store fidus til den svenske model i det hele taget: "Det, de har gjort anderledes, er, at de virkelig, virkelig har stølet på, at deres egne borgere kunne gennemføre denne fysiske afstand, og vi må vente og se, om det bliver en fuldkommen succes eller ej." Det er jo noget lidt andet end det, Ritzau skrev.

Men det er ikke det hele. For Michael Ryan benyttede også lejligheden til at banke en kølle ned over den flokimmunitetsstrategi, som den svenske sundhedsmyndighed Folkhälsomyndigheten i hvert fald har flirtet med, om end aldrig fuldt ud vedgået sig. Ryan tror simpelthen ikke på, at vi er bare i nærheden af at have nok smittede til at kunne tale om flokimmunitet:

"Med hensyn til dette begreb, flokimmunitet, så tror jeg vi skal vente lidt. Jeg mener, der er antistofmålinger på vej i Sverige og mange, mange andre lande [...] Men [...] selv i områder med ret intens smitteoverførsel er andelen af mennesker, som er blevet positive eller som har antistoffer i deres blod, faktisk ret lav, hvilket er bekymrende, for det betyder, at mange mennesker, det overvældende flertal af befolkningen, stadig kan smittes. Så risikoen for, at sygdommen blusser op

Det har vakt international opsigt, at WHO angiveligt har udnævnt Sverige til et forbillede – og så på en dag, hvor Sverige måtte offentliggøre over 100 nye covid-døde, et antal som omregnet efter befolkningens størrelse kun blev overgået af Italien i en periode på 15 dage.

Her er fx, hvad Ritzau citerede Michael Ryan, en af WHO's direktører, for: "Jeg tror, at Sverige repræsenterer en fremtidig model. Hvis vi ønsker at vende tilbage til et samfund uden lukninger, skal samfundet tilpasse sig i en potentielt lang periode, hvor vores fysiske og sociale forhold skal tilpasse sig viruset."

Sådan blev Ryans udtalelser gengivet af Ritzau, hvis artikel blev gen-

brugt af mange medier. DR bragte den for eksempel under overskriften "WHO om Sveriges coronastrategi: 'En fremtidig model'". Ritzaus artikel byggede på en artikel fra det svenske nyhedsbureau TT, men TT's gengivelse er fordrejet til det forvrølede. Hvad værre er: Dette vrøvl er ansvarsløst. Man risikerer, at en eller anden sagesløs politiker læser dette og straks tænker, at vi måske burde justere vores corona-kurs.

Godt, men hvad er der så galt her?

WHO er en del af FN-systemet, og her taler man altid pænt om sine medlemslande. Det kan være svært for os at afkode her i Norden, hvor vi plejer at sige tingene ligeud. Det var

ER DET SANDT, AT SVERIGES CORONA STRATEGI UDGØR EN MODEL FOR ANDRE LANDE AT EFTERLIGNE? LYTTES MAN TIL, HVAD WHO RENT FAKTISK Siger — OG IKKE HVORDAN MEDIERNE RAPPORTERER DET — SÅ ER SVARET BÅDE JA OG NEJ. EN TING ER IMIDLERTID SIKKERT, OG DET ER, AT KIGGER MAN PÅ ANTALLET AF DØDE I SVERIGE SOM FØLGE AF CORONA, KAN STRATEGIEN IKKE TOLKES SOM DEN EUROPÆISKE SUCCES HISTORIE, NOGLE GØR DET TIL

igen eller vender tilbage, er ganske høj, især hvis kontrolforanstaltninger eller nedlukning bliver afviklet for hurtigt uden at blive erstattet af smitteopsporing, kontaktopsporing, test og stærk respekt for anbefalingerne.”

Igen er dette noget helt andet end det, Ritzau og TT hævdede, at der blev sagt.

I Sverige gav den forvrængede gengivelse af citaterne straks anledning til national selvhævdelse. ”Covid-udbruddet er blevet håndteret forkert i hele verden undtagen Sverige,” sagde professor Johan Giesecke, tidligere svensk statsepidemiolog, til avisen Dagens Nyheter. ”Men måske kan andre lande lære noget. Andre lande har allerede lige så høj dødelighed som os. England har for eksempel dobbelt så mange døde som Sverige i forhold til befolkningen, Belgien har flere døde end Sverige, Spanien har flere døde. Det er kun Danmark, Norge og Finland, som stikker ud. Resten af Europa...” – og her slutter avisens citat.

Virkelig? Resten af Europa? Nej. Professor Giesecke har ret i, at Storbritannien, Belgien og Spanien har flere døde pr. million indbyggere end Sverige. Han kunne også have nævnt Holland, Frankrig og Italien, som også har flere døde pr. million indbyggere end Sverige. Men alle andre lande i Europa end disse seks har færre døde end Sverige. Ud af 41 andre europæiske lande har de 35 i dag færre døde pr. million indbyggere end Sverige. Det fremgår af John Hopkins Universitetets løbende opdatering af coronadødsfald i verden, som naturligvis skal læses med det forbehold, at jeg ikke er sikker på hvor meget lid, man kan fæstne til tallene fra fx Belarus og Rusland. Men ingen af disse lande er alligevel i nærheden af Sveriges dødstal.

En svensk ekspert fik således lov af en af Sveriges førende aviser uimodsagt at fremsætte en åbenlys usandhed. Og Danmarks eneste nyhedsbureau refererede kritikløst et svensk nyhedsbureau for indlysende fordrejede citater. Så vidt har ny-

hedsdækningen af denne epidemi udviklet sig.

NOGET AT LÆRE?

Kan vi alligevel lære noget af Sverige? Har den svenske strategi for eksempel været mere økonomisk skånsom? Nej, det tyder det ikke på. Sveriges BNP ventes at falde med syv pct. i år, viser en ny prognose fra den svenske stats analyseinstitut Konjunkturinstitutet. Landets mange coronaofre døde i økonomisk henseende en forgæves og meningsløs død.

For Danmark savner vi i øvrigt stadig en gennemarbejdet økonomisk prognose fra regeringen eller Vismændene. Finansministeriet offentliggjorde i tirsdags en analyse, som viste et fald i produktionsværdi i den private sektor på 16 pct., men det er et øjebliksbillede og omfatter ikke den offentlige sektor. Med hensyn til den samlede økonomi kan man ikke konkludere andet, end at krisen bliver hård ved økonomien. De tyske vismænd har spået en negativ vækst på 2,8 pct. i år som deres basisscenario, men den prognose er en måned gammel, og en prognose i dag ville nok komme til at ligge tættere på den svenske.

Omvendt ser det faktisk ud til, at Sverige vil lære af omverdenen, i hvert fald af WHO: Torsdag oplyste den svenske socialminister, at man vil øge omfanget af test kraftigt, både test for igangværende infektion og test for antistoffer. I midten af maj håber man at være oppe på at teste 100.000 mennesker ugentligt.

Vi kan i øvrigt lære én ting mere af Sverige, nemlig at sygdommens dødelighed formentlig er ganske høj. Region Stockholm offentliggjorde onsdag en oversigt over antal dødsfald pr. indbygger i de enkelte kommuner og bydele. Det fremgår, at i de tre hårdest ramte bydele – som alle har mange indvandrere – er mere end én promille af befolkningen allerede død. Ikke smittet, ikke syg, men død. For Stockholm-regionen som helhed er tallet 0,5 promille. Da epidemien ikke er slut, og vi ikke kender antallet af smittede, og heller ikke de enkelte kommuners indbyggers helbredstilstand,



DEN SVENSKA STATSEPIDEMIOLOG ANDERS
TEGNELL, D. 22 APRIL, 2020. SVERIGE HAR, EFTER
ANVISNING FRA TEGNELL, VALGT EN MERE LIBERAL
KURS END DANMARK OVERFOR CORONAKRISEN
[JONAS EKSTRÖMER/TT/RITZAU SCANPIX]

17

kan vi ikke konkludere noget endeligt om dødeligheden ud fra tallene. Men hvis nu vi - helt hypotetisk - antog, at halvdelen af alle indbyggere i de hårdest ramte bydele har været smittet, og at Sverige er gennem epidemien, så vil dødeligheden ende på fire promille. Der er mange usikkerheder her, så vi kan ikke konkludere andet, end at dødeligheden nok er en del højere end de halvanden promille, der på et tidspunkt blev nævnt i debatten, som risikoen for at dø, hvis man bliver smittet - den såkaldte IFR, Infection Fatality Rate.

Til sammenligning viser John Hopkins Universitets løbende opgørelse, at næsten én promille af ind-

byggerne på Manhattan i det hårdt ramte New York allerede er døde af eller med covid-19, mens det i Bronx er 1,8 promille.

FRA NYHEDSSTRØMMEN

Et par andre smånyheder: Borgmestre i danske feriekommuner ønsker, at det danske indrejseforbud bliver ophævet. „Det er specielt vigtigt at få en udmelding nu, fordi mange af sommerhusene er udlejet til tyskere, og de har fastholdt bookingerne. Men det er klart, de skal snart vide, om de kan komme på sommerferie,“ siger fx borgmesteren i Ringkøbing-Skjern Kommune. Desværre for borgmesteren har Tyskland endnu ikke besluttet, om man vil

ophæve sin generelle rejseadvarsel inden sommerferien, og så længe den er i kraft, kommer der næppe mange tyske turister til Danmark.

Norge genåbner yderligere en smule: Fra torsdag sænkes den anbefalede afstand i det offentlige rum fra to til én meter. Offentlige arrangementer med op til 50 deltagere bliver tilladt fra den 7. maj, og fra 15. juni op til 200 deltagere, hvis ellers smittespredningen fortsat er under kontrol. I Tyskland vil man til gengæld ikke lempe forbuddet mod store arrangementer før 31. august, sagde forbundskansler Merkel torsdag.

I Italien viser det sig, at coronasmitten har cirkuleret i Milano allerede siden slutningen af januar, 26 dage før man opdagede det tilfælde, man troede var ”patient 0”. I al den tid anstrengte man sig for at kontrollere indrejsende via Milanos lufthavne, men virussen var allerede ude i befolkningen. Det fortæller sundhedsmyndigheden i Lombariet efter en grundig kortlægning af forløbet, hvor man blandt andet har set på, hvornår de første patienter sagde, at de havde haft de første symptomer.

Uffe Gardel (f. 1960) er journalist, oversætter og kommunikationsrådgiver, cand.merc. i finansiering.

DAN MYGIND: KAMPEN OM STORBRITANNIENS CORONAVIRUS- FORTÆLLING ER INTENS. OG OPPOSITIONEN BEGYNDER AT VÅGNE



"Det var en politisk beslutning." Sådan beskrev den britiske topembedsmand Sir Simon McDonald den britiske regerings beslutning om ikke at deltage i et EU-ledet indkøbsprogram af respiratorer, som er livsnødvendige for coronavirus-ramte patienter med alvorlige symptomer.

Den klare udmelding kom under en høring i den udenrigspolitiske komite 21. april, men det tog ikke mange timer, før McDonald ændrede sin forklaring i et skriftligt notat til komiteen: "... der blev ikke taget en politisk beslutning om at deltage eller ej", skrev han senere samme dag til den konservative formand for den udenrigspolitiske komite, Tom Tugendhat.

Det er højst usædvanligt, at en erfaren diplomat som McDonald kommer til at sige præcist det modsatte af, hvad han reelt mener. Derfor tolker kritikere af Johnson-regeringens håndtering af coronakrisen det således, at McDonald blev presset til at ændre sin oprindelige forklaring om den – måske – politisk motiverede beslutning. En beslutning, der ifølge kritikerne kun kan opfattes som værende baseret på en "Brexit-ideologi", hvor man på ingen måder vil have noget med EU at gøre, selvom man risikerer, at det i sidste ende kan koste menneskeliv.

Hændelsen med McDonald skete blot et par dage efter, at den britiske regering på sin officielle

hjemmeside havde afvist en række anklager møntet på dens håndtering af coronakrisen fra henholdsvis Sunday Times og Financial Times.

I Sunday Times-artiklen kritiseres regeringen blandt andet for ikke at have forberedt sig på coronakrisen. Regeringen afviser at have sløset med forberedelserne til krisen med en henvisning til et tweet fra Richard Horton, redaktøren af det ansete lægevidenskabelige magasin The Lancet, fra 23. januar, hvori han advarer medierne mod at skabe panik ved at betegne virussen som en dræbervirus – og derfor tøvede man med indgreb fra myndighedernes side. Regeringens forklaring tilbagevises dog af redaktøren selv, der



PICCADILLY CIRCUS, LONDON, D. 18 APRIL, 2020. ET STILLBILLEDE AF DRONNING ELIZABETH II MED ET CITAT FRA HENDES TALE TIL NATIONEN [FOTO: CLAIRE DOHERTY/SIPA/RITZAU SCANPIX]

EN BRITISK REGERING, DER TRÆFFER DÅRLIGE BESLUTNINGER BASERET PÅ BREXIT-IDEOLOGI, ELLER EN REGERING, DER GØR SIT BEDSTE I EN VIRUSTID UDEN FORTILFÆLDE? HVILKEN FORTÆLLING OM CORONAVIRUSSEN I STORBRITANNIEN ER NÆRMEST SANDHEDEN, OG HVILKEN FORTÆLLING BLIVER DEN DOMINERENDE?

AF DAN MYGIND

beskylder regeringen for "bevidst at omskrive historien i dens fortsatte covid-19-misinformationskampagne" og henviser til en række artikler i The Lancet samt egne tweets, som understreger alvorligheden af coronavirussen.

Disse eksempler, samt en række andre hændelser, gør det tydeligt, at der i disse dage foregår en febrilsk kamp om at kontrollere fortællingen om, hvordan den britiske regering håndterer coronakrisen.

SPINDOKTORERS AFTRYK?

Boris Johnson kom til magten ved at love at gennemføre Brexit, og både Brexit-kampagnen op til afstemningen i 2016 og Boris John-

sons valgkampagne i december 2019 blev orkestreret af spindoktorer som Dominic Cummings, der anvendte målrettede kampagner på sociale medier, hvori man ikke tøvede med at anvende usandheder og misinformation. Det er derfor særligt interessant, at en anden ledende spindoktor fra Boris Johnsons valgkampagne, Isaac Levido, blev hyret af Johnson og Cummings i slutningen af marts til at styrke regeringens kommunikation om coronavirussen og forbedre premierministerens omdømme ved at gå i "politisk kampagnemode og vinde offentligheden over på regeringens side", som en kilde tæt på regeringen fortalte The Guardian.

KEIR STARMER, D. 5. NOVEMBER, 2019.
KEIR STARMER BLEV VALGT TIL DET BRITISKE PARTI
LABOURS FORMAND D. 4. APRIL, 2020. HAN ER
BLEVET BESKREVET SOM TILHØRENDE LABOURS
BLØDE VENSTREFLØJ [FOTO: DANIEL LEAL-OLIVAS/
AFP/RITZAU SCANPIX]

Det har skabt en del mistro, hvilket blandt andet organisationen "The Awesome Movement" fik at føle, da den satte plakater op rundt omkring Downing Street og Whitehall [regeringskvarteret i London, red.] med teksten: "Thank you to the awesome Boris Johnson". Det skabte røre på sociale medier, hvilket efterfølgende fik organisationen til at hævde, at der ikke var tale om et politisk budskab, men et ønske om at støtte hospitalsvæsenet NHS. The Awesome Movement blev, ifølge organisationens website, startet som en velgørenhedsorganisation i 2018 for at takke "hverdagens helte" som fx ambulanceførere, og 4. marts 2020 blev Awesome Movement Limited etableret som en virksomhed.

Skribenten John O'Connell fra websitet Far Right Watch – som er et venstreorienteret medie – udviste også mistro. For hans vedkommende var det over Twitter-profiler, der anvendte offentligt tilgængelige billeder af NHS-personale (altså: sundhedspersonale) som profilbilleder. Twitterprofilerne støttede offentligt op om regeringens virusbekæmpelsesstrategi, men da O'Connell kontaktede syv af de afbildede NHS-personer, oplyste de, at deres billeder blev brugt uden deres samtykke, og at de intet havde med disse Twitter-profiler at gøre. O'Connell hævdede, uden dog at offentliggøre dokumentation, at profilerne var oprettet af den britiske social- og sundhedssty-

relse eller muligvis styrelsens marketingbureau.

Twitter har efterfølgende ikke fundet bevis for, at der skulle være sket en "storstilet platformsmanipulation omkring covid-19-debatten, herunder påstået koordinering med relation til den britiske regering". Twitterprofilerne er nu blevet lukket af de ukendte bagmænd, men Far Right Watch arbejder videre med at dokumentere sagen.

Blev Twitterprofilerne oprettet af folk med tilknytning til regeringen, eller forsøger Far Right Watch at dæmonisere regeringen på baggrund af nogle falske profiler, som en hvilken som helst internettrold eller spasmager kunne have op-

rettet? Så længe der ikke er dokumentation for Far Right Watchs påstande, er de vanskelige at lægge til grund for ret meget, men historien viser, at kampen om narrativerne kører på fulde drøn.

KRITIKKEN KOMMER FRA FLERE SIDER

De falske Twitterprofiler for NHS-personale er desuden led i et andet omdiskuteret emne i fortællingen om den britiske regerings håndtering af coronakrisen; nemlig sundhedspersonalets sikkerhed. Regeringen har oplevet voksende kritik af dens manglende evne til at beskytte sundhedspersonalet, der er i frontlinjen i kampen mod coronavirus-



sen. NHS-personale, som er blevet truet med disciplinærsager, hvis de udtaler sig om deres arbejdsforhold, har kritiseret regeringens manglende forberedelser, og det gør det naturligvis blot mere interessant med NHS-profiler på Twitter, der støtter Johnson-regeringens politik.

Et af de første medier, der tidligt i forløbet forholdt sig kritisk til den britiske regerings strategi for virusbekæmpelse, er Byline Times. Som andre kritikere af Johnson-regeringen er Byline Times anti-Brexit og ikke neutralt, hvilket gør det nemmere for regeringen og dens støtter at afvise kritikken, fordi den kommer fra "remainers", der stadig begræder udfaldet af Brexit-afstemningen.

Det er dog ikke tilfældet med en anden udtalt kritiker af regeringens håndtering af krisen, Piers Morgan, der som tv-vært på programmet Good Morning Britain på ITV har en enorm platform og tilmed har 7,4 millioner følgere på Twitter. Morgan var en stærk fortaler for Brexit, en solid Boris-støtte og stolt over sit venskab med præsident Trump, og han er en af de få tv-værter med en stor seerskare, der udfordrer politikere i et morgenprogram, der traditionelt har et blødt programindhold og dermed rammer et bredt publikum.

Han udgør derfor en usædvanlig frontfigur for kritikerne, når han griller konservative politikere over manglen på tests og personlig beskyttelse til hospitalspersonale samt stiller kritiske spørgsmål om, hvorfor regeringen ikke har overblik over, hvor mange corona-dødsfald, der har fundet sted på britiske plejehjem. I regeringens daglige pressebriefing præsenterer de nemlig kun antallet af corona-dødsfald på hospitalerne, men ikke dødstal fra plejehjem og private hjem, hvilket giver et ufuldstændigt billede af virussens udbredelse. Det fik Financial Times til at estimere det samlede coronadødstal i Storbritannien til at være 41.000, hvilket er mere end det dobbelte af det officielle tal.

OPPOSITIONEN VÅGNER

For oppositionen i Storbritannien er der dermed nok at tage fat på af mulig kritik af regeringen, men si-

den valgnederlaget i december 2019 har Labour udgjort en svag opposition. Det hjalp ikke, at Labour desuden skulle igennem et valg af en ny formand for få uger siden, men med valget af Keir Starmer som ny Labour-leder synes partiet at have fundet sin gejst og en mere slagkraftig position.

På grund af coronavirussen har det britiske parlament været på en forlænget påskeferie, men samme dag som Simon McDonald gav sine skiftende forklaringer, 21. april, genåbnede det britiske parlament – dog kun med 50 parlamentsmedlemmer i salen ad gangen. I den noget mere afdæmpede spørgetime end normalt – eller prime minister's questions (PMQ), som det hedder i Storbritannien – gjorde Keir Starmer ifølge flere iagttagere et langt bedre stykke arbejde med at udfordre regeringen end den tidligere leder af Labour, Jeremy Corbyn. Starmer, der har en baggrund som menneskerettighedsadvokat og leder af anklagemyndigheden, Crown Prosecution Service, stillede korte, kontante spørgsmål til udenrigsminister Dominic Raab, der erstattede sygemeldte Boris Johnson under spørgetimen.

Hvor Corbyn ofte stillede crowd-sourcede spørgsmål og ikke formåede at følge op på dem, gik Starmer mere direkte til makronerne og fokuserede på regeringens håndtering af coronakrisen: "Der er gået noget galt, og der tegner sig et mønster. Vi var langsomme til at indføre et lockdown, langsomme til at få gang i tests, langsomme til at skaffe beskyttelsesudstyr til hospitalspersonale og langsomme til at tage imod hjælp fra britiske firmaer," opsummere han efter at have stillet en række spørgsmål til Raab. Her havde Starmer blandt andet spurgt, hvordan regeringen ville nå op på 100.000 daglige tests ved udgangen af april, når der den 21. april kun var blevet testet 18.000. Desuden undrede han sig over, at britiske virksomheder, som havde tilbudt at hjælpe med at producere beskyttelsesudstyr til hospitalspersonale, havde ventet i mange uger uden at få svar fra regeringen.

Starmer var heller ikke tilfreds med, at regeringen ikke havde tal på, hvor mange døde der var blandt plejehjemspersonalet og lovede, at han ville vende tilbage med det spørgsmål næste uge, hvor han forventede et klart svar. Meget tyder i det hele taget på, at den britiske regering vil blive afkrævet mange svar i den kommende tid. Svar, som vil få enorm indflydelse på, hvordan fortællingen om regeringens håndtering af coronakrisen bliver.

En meningsmåling fra 24. april viser, at opbakningen til Johnson-regeringens håndtering af coronakrisen er faldende, men dog mener 60 procent stadig, at regeringen klarer krisen godt, mens 34 procent mener, at den klarer det dårligt. Hvordan det kommer til at udarte sig fremover, afhænger af, hvordan dødstallene udvikler sig, hvordan en langsom genåbning af Storbritannien kommer til at forløbe, og hvordan det rapporteres i medierne. Står det til radioværten på det politisk toneangivende BBC-radioprogram Today, Nick Robinson, er coronakrisen åbenbart ikke et emne, der er velegnet til politisk polariserende debat. Robinson tweetede 25. april: "Coronaviruskrisen er for alvorlig til at blive brugt til endnu et politisk slagsmål med dem du blev uvenner med under EU-folkeafstemningen #giveitarest".

Dan Mygind (f. 1967) er journalist, datalog og forfatter. Twitter: @danmyg ; web: writeit.dk.



HANS HENRIK FAFNER:
ISRAEL ER SLUPPET LETTERE
GENNEM CORONA-KRISEN END
MANGE ANDRE LANDE — MEN
ET INTERNT OPGØR VENTER



AF HANS HENRIK FAFNER

Tel Aviv – ”Hvor er dog denne aften anderledes end alle andre aftener!” Således lyder indledningen på sangen, man synger i fællesskab, når man ved starten på den jødiske påske tager fat på læsningen om israelitternes flugt fra slaveriet under Farao i Egypten. Det er et fast familieritual, som selv de mest sekulære jødiske israelere tager del i, når påsken starter.

Men i år var den traditionelle familiesammenkomst aflyst, for det var midt i coronakrisen. Faktisk havde de israelske myndigheder optrappet de efterhånden vanlige begrænsninger i bevægelsesfriheden til noget nær totalt udgangsforbud i døgnet omkring påskens begyndelse. Så den aften var i sandhed anderledes. For mange israelere svarer dette lidt til at skulle holde juleaften mutters alene, og eftersom Egyptens ti plager jo er en central del af påskefortællingen, konkluderede man også, at coronaviruset med god grund kan betragtes som den 11. plage. Men med sædvanlig galgenhumor sagde mange også, at når vi overlevede Farao, overlever vi nok også dette.

INDRE SOLIDARITET

Tilsyneladende har Israel klaret sig bedre gennem krisen end mange andre lande. Ifølge den løbende statistik fra Johns Hopkins University lå den israelske dødelighed den 30. april på 25 ud af hver million indbyggere. Dette er under en tredjedel af det tilsvarende tal for Danmark, og i øvrigt lavere end de fleste OECD-lande.

En god forklaring på det kan ligge i regeringens og myndighedernes håndtering af krisen lige fra starten. Israel var blandt de første til at begrænse flytrafikken og lukke landets grænser, ligesom tiltagene for at nedtone den sociale kontakt og økonomisk aktivitet var temmelig vidtgående. Landet er måske bedre gearret til den slags, fordi befolkningen synes at have prøvet det hele før. Mange israelere sammenligner situationen med Yom Kippur-krigen i oktober 1973, hvor Egypten og Syrien rettede et massivt overraskelsesangreb mod landet. Coronaen er et an-

CORONAKRISEN I ISRAEL HAR VÆRET MED TIL AT BLOTLÆGGE NOGLE INDRE, SAMFUNDSMÆSSIGE BRUDFLADER, FORDI BÅDE SEKULÆRE OG ULTRAORTODOKSE GRUPPER HAR BRUDT MED DEN OMFATTENDE INDRE SOLIDARITET, SOM LANDET HAR OPBYGGET I KRIGSTIDER. MEN KRISEN HAR OGSÅ SKABT GRUNDLAG FOR EN TÆTTERE DIALOG, FORSTÅELSE OG TOLERANCE IMELLEM ISRAELERNE, SOM DOG I MINDRE OG MINDRE GRAD GÆLDER FOR DERES HOLDNING TIL DET POLITISKE SYSTEM

greb af en helt anden natur, men de samfundsmæssige konsekvenser er i israelske øjne absolut sammenlignelige: Det, at man nærmest fra det ene øjeblik til det andet omstiller sig til at leve på feltfod, svarer på mange måder til en krigssituation.

Mest tydeligt ser man dette ved et sammenhold, der lynhurtigt viser sig. Under normale omstændigheder har israelere et noget anarkistisk forhold til regler og forordninger. Den personlige frihed tolkes bredt i det daglige, men i en krisesituation viser der sig en folkelig selvdisciplin, som næsten virker naturstridig.

NATIONENS SIKKERHED

Man kan forklare dette som en form for respekt for systemet. Det skal ikke forstås som at israelerne på en studs betragtede Netanyahu som den ultimative leder. Der er stadig masser af skepsis og kritiske bemærkninger, men det blev sat til side i en højere sags tjeneste. På den måde fungerer krisen som samlende element, nogenlunde som det skete i 1973, hvor man også samledes omkring tidens premierminister, Golda Meir, selv om mange godt var klar over, at hendes ledelse havde store mangler.

Hertil kommer et element, som muligvis har reddet en del menneskeliv: Elektronisk overvågning. Den slags falder normalt ikke i god jord i vestlige demokratier, som Israel betragter sig selv som en del af, men samtidig er det en økonomi, hvor højteknologi til daglig spiller en enorm rolle. Næsten 9 pct. af den israelske arbejdsstyrke har job indenfor hightech. På verdensplan bliver 20 pct. af alle investeringer i cyber-teknologi placeret i israelske virksomheder. En stor del af de mange iværksættere kommer direkte fra de militære cyberenheder, hvorfor en betragtelig del af denne sektor også bygger på ideen om, at iværksætteriet dybest set tjener nationens sikkerhed.

I det store og hele blev det i hvert fald accepteret, at overvågning af borgerne var en del af kampen mod coronaen. Hvis man således har været i nærheden af smittebærere og derfor selv er i risikogruppen, kan

man se frem til at modtage en sms fra det offentlige. Både sikkerhedstjenesten Shabak og efterretnings-tjenesten Mossad er inddraget i arbejdet. Der har været debat i medierne og optræk til protester over disse metoder, men meget mere er det ikke blevet til.

MØNSTERBRYDERNE

Krisen har også været med til at blotlægge nogle indre, samfundsmæssige brudflader, hvormed man på sin vis allerede har taget hul på den vigtige debat, som kommer, når en form for normalitet igen har indfundet sig. Som det nok er tilfældet i ethvert samfund er der grupper, som har brudt med den tilsyneladende nationale solidaritet. Den ene finder man i det sekulære Israel og i særdeleshed i Tel Aviv. Byen er et af centrene for landets dynamiske hightech-sektor og ligger socioøkonomisk en del over landsgennemsnittet. Den er også mere præget af globaliseringens individualisme og derfor falder det typisk borgerne sværere at lukke sig inde. Eksempelvis faldt det mange for brystet under konflikten på Gazastriben i 2015, hvor det søde caféliv helt uanfægtet fortsatte i Tel Aviv – og noget tilsvarende så man i begyndelsen af coronakrisen. Caffeerne var ganske vist lukket, men mange borgere i byen syntes at betragte lukningen af landet som en art ferie, der passende kunne tilbringes på stranden.

Med samme forsinkelse indfandt erkendelsen af situationens alvor sig i den ultraortodokse befolkning. Mens landets skoler sendte eleverne hjem, fortsatte aktiviteterne i de religiøse skoler og yeshivaerne. Haim Kanievsky, en af de førende rabbinere i den ultraortodokse Tel Aviv-forstad Bnei Brak, udtalte endog til dagbladet Haaretz i midten af marts, at forsømte Torastudier udgjorde en større fare for det jødiske folk end coronaviruset. Og i Mea Shearim, et af de ultraortodokse kvarterer i Jerusalem, stødte politi og soldater sammen med store grupper af mænd, der nægtede at respektere forbuddet mod større forsamlinger.

NY DIALOG

Men meget ændrede sig. I Tel Aviv ophørte strandturene stort set, og ifølge Moti Ravid, der er medicinsk direktør på det største sygehus i Bnei Brak, respekterer 95 pct. af den ultraortodokse befolkning nu alle instrukser fra det offentlige, fortalte han i et telefoninterview med RÆSON. Dog kan man sige, at skaden allerede er sket. De indre kløfter er blevet synlige, og det bliver med stor sikkerhed et tankevækkende resultat af coronaepidemien.

Lige mens det skete, førte de forskellige brud på solidariteten til verbale udfald mod overtræderne. Tel Aviv blev betegnet som den sædvanlige boble, hvor man lever sit eget lykkelige liv uden tanke for Mellemøstens realiteter, og de ultraortodokse blev hængt ud som asociale snyltere. Dette afspejler de vanlige indre brudflader i landet, men i den givne situation skete der noget, som kan vise sig at have blivende virkning. I Tel Aviv begyndte man at gå i selvisolation på lige fod med resten af landet, og på byens rådhus stod der med store bogstaver, at man følte solidaritet og sympati for det ultraortodokse Bnei Brak, hvor epidemien i mellemtiden spredte sig seks gange så hurtigt som i den sekulære befolkning. I de ultraortodokse byer og bydele har man set en tilsvarende holdningsændring, så politi og militær nu blev set som en hjælpende hånd og ikke kun en uvelkommen repræsentant fra det sekulære samfund.

Coronakrisen har med andre ord fået mange israelere til at stoppe op og tænke sig om en ekstra gang. Flere har fået øjnene op for, at ultraortodoksien kan gradbøjes, og at man har haft en tilbøjelighed til at demonisere en hel befolkning på grund af en udtalt radikalisme hos et lille mindretal. Det er med andre ord en situation, der kan have skabt grundlag for en tættere dialog og måske en større samfundsmæssig integration af den ultraortodokse befolkning. Og overfor Tel Aviv har der måske indfundet sig en lignende forståelse, idet man nu ser byens sorgløse adfærd som udtryk for de sociale forskelle, som år for år bliver

dybere. Man taler ikke om at fratage byen sin velstand, men om at give resten af landet et tiltrængt socialt løft for at komme nogenlunde på omgangshøjde.

SORTE FLAG

Det virker, som om alt går den rette vej, men i virkeligheden har corona-krisen mest af alt omformuleret frontlinjerne. Det ser man ved de demonstrationer, som har vist sig i den senere tid. Den 19. april demonstrerede tusinder af mennesker på rådhuspladsen i Tel Aviv. En stor del af dem vejrede med sorte flag, hvilket er blevet kendetegnet for en bredt funderet folkelig protest mod de politiske ledere.

Efter at have levet med de mange begrænsninger i den personlige bevægelsesfrihed og respekteret dem som nødvendige, protesterer israelerne nu mod, at deres demokrati et blevet tilsidesat i sikkerhedstjenestens overvågning af borgerne, men først og fremmest af politikerne, som alt for længe holdt landet fast i ubeslutsomhed og dyb politisk krise. Netanyahu udskrev valg i november 2018, og efter et valg i april året efter og to omvalg var ingen af de to politiske rivaler – siddende premierminister Netanyahu og Benny Gantz fra oppositionspartiet Kahl Lavan (Blå Hvid) – i stand til at samle det nødvendige flertal.

Først efter demonstrationer på rådhuspladsen i Tel Aviv gik Gantz i samarbejde med Netanyahu og dannede en nødregering, der efter seks måneder skal blive til en national samlingsregering. Men på trods af denne løftelige betegnelse har den nye regering fået vreden til at blusse op. For gennem hele den lange valgkamp har Gantz præsenteret det som sit hovedmål at få Netanyahu fjernet fra posten og få rensset ud. At han nu er gået i regeringssamarbejde med sin rival, der har alvorlige korruptionsanklager rettet imod sig, betragter mange derfor som et eklatant svigt og en tilsidesættelse af de demokratiske værdier.

På den anden side kan dette have åbnet Pandoras æske. For uanset hvordan man vender og drejer sagen, synes den at vende tilbage

til kernespørgsmålet, nemlig samfundets indre brudflader. Gantz stillede eksempelvis som ufravigeligt krav, at sundhedsministeren, Yaakov Litzman, fra det ultraortodokse parti Forenet Torajødedom skulle udskiftes. Han har ingen medicinsk baggrund og bliver anklaget for at have svigtet i håndteringen af coronakrisen, fx ved at holde på, at de ortodokse yeshiva skulle have lov til at fortsætte undervisningen, mens det sekulære skolesystem blev lukket ned, hvilket ses som en af årsagerne til, at epidemien har bredt sig så dramatisk i den ultraortodokse befolkning.

Der blev også rettet anklager mod sundhedsministeren i forbindelse med den forsigtige genåbning af landet i den seneste tid. En del butikker i gadeplan fik således tilfaldelse til at åbne, mens lukningen fortsat skulle gælde butikcentre. Derfor undrede det mange, at Ikea fik lov til at åbne, for deres varehuse har jo karakter af butikcenter, lød kritikken. Kort efter kunne dagbladet Haaretz præsentere oplysninger om, at det israelske konsortium, som driver Ikea lokalt, har doneret flere millioner shekel til den hassidiske gruppe, som Litzman er medlem af.

Der er altså en udbredt følelse af, at der venter et større samfundsmæssigt opgør, når epidemien har lagt sig. Nogle mener, at tingene hurtigt vil falde tilbage i den vanlige gænge, mens andre er overbevist om, at den ultraortodokse verden aldrig mere vil være den samme, og at sociale forskelle ikke længere vil kunne fejes ind under gulvtæppet.

Hans Henrik Fafner (f. 1957) er journalist og har gennem de sidste 25 år skrevet om Mellemøsten med fast base i Tel Aviv. Ved siden af sit journalistiske virke er han forfatter og foredragsholder, oversætter af israelsk skønlitteratur til dansk samt rejseleder for Viktors Farmor. I foråret 2020 udgiver Turbine Forlaget hans bog 'Halutzim. Kontrasterne Israel', hvor han gennem samtaler med israelere søger at forklare landets mange indre modsætninger.

ET RAFFINADERI I CALIFORNIEN. PRISEN PÅ EN TØNDE OLIE I
USA HAR VÆRET HISTORISK LAV SOM FØLGE AF CORONAKRISEN
OG ET GLOBALT FALD I EFTERSPØRGSLEN, 25. APRIL 2020
[ROBYN BECK/AFP/RITZAU SCANPIX]



LARS AAGAARD: KLIMAKAMPEN SKAL VINDES MED GRØNNE SKATTELETTELSELER. CO₂-AFGIFTER MÅ VENTE LIDT ENDNU



VI SKAL NÅ VORES AMBITIØSE
KLIMAMÅL, SAMTIDIG MED VI
SKAL STYRKE VORES ØKONOMI
— OG DET KAN VI GODT. MEN DET
INDEBÆRER SKATTELETTELSER,
DER FREMMER KLIMAET OG
GIVER DANSKERNE FLEST
PENGE MULIGT TIL FORBRUG,
OG SÅ INDEBÆRER DET, AT VI
FREMRYKKER VORES GRØNNE
INVESTERINGER. CO₂-AFGIFTER
MÅ VENTE OG INDFØRES I
ETAPER OG I KOORDINERING
MED ANDRE LANDE, NÅR
ØKONOMIEN TILLADER DET

KOMMENTAR AF LARS AAGAARD,
ADM. DIREKTØR I DANSK ENERGI

Efter uger med isolation, karantæne, usikkerhed og angst for sygdom og smitte, er vi begyndt at stikke næsen udenfor igen. Nogle har mistet deres kære, og den ukendte sygdom lurder stadig derude. Og i Danmark og i resten af verden er økonomien kuldslået i en grad, der aldrig er set i fredstid. Hvor vi for blot et par måneder siden talte om vækst og bugnende råderum, ser vi nu ind i recession og krise. Faktisk ser vi ind i to kriser, for klimakrisen, der for et par måneder siden var den eneste krise, vi talte om, er ikke forsvundet. Heldigvis heller ikke fra den offentlige debat.

Jeg skal forskåne læseren for et Churchill-citat, men der rejser sig i samfundet en konsensus om, at coronakrisen ikke må gå til spilde, og at dens løsning er en enestående chance for at gøre det klimarigtige – helt fra begyndelsen. Da vi lige nu er tvunget i knæ, er det kun én måde at genstarte både økonomien og klimakampen: med kærlighed.

KÆRLIGHED OG SKATTELETTelser

Enhver økonoms definition af kærlighed er skattelettelser. Og det er også det, der er brug for nu. Men det skal være de rigtige skattelettelser. Det skal være dem, der fremmer klimaet og giver danskerne flest penge muligt til forbrug. Det Økonomiske Råd har for nylig foreslået at nedsætte elafgiften for at kickstarte både økonomi og klimakamp. Det er fornuftigt, fordi strømmen er stærkt på vej mod at blive 100 pct. grøn, og vi skal bruge meget mere af den i opvarmning, elbiler, tung transport og, på lidt længere sigt, fly.

Men en generel nedsættelse af elafgiften er dyr for statskassen her og nu. Med fordel kunne man skære helt ind til benet og i første omgang nedsætte afgiften til elvarme. Kombineres det med økonomisk hjælp til at skrotte landets 80.000 oliefyr, vil man udfase olien i opvarmningen, hjælpe de små håndværksvirksomheder og lede borgernes og virksomhedernes økonomiske opmærksomhed hen på eldrevne varmepumper fremfor naturgas.

Samtidig ved vi også, at der bliver behov for at fremrykke grønne

investeringer, så krisens arbejdsløse får job og løn igen. Vi har brug for at investere i et forstærket elnet, der kan håndtere forbrugernes stigende efterspørgsel. Vi får brug for flere ladestandere til elbiler. Vi ved, at en del af de danske boliger er utætte og energikrævende og får brug for energirenovering. Vi ved, at der skal bygges flere vindmøller på land og hav støttet af solceller på markerne. Vi ved, at industrien skal skifte fra gas til eldrevne varmepumper. Og vi ved, at der skal bygges store industrielle anlæg, der kan omdanne vind til brint og derfra videre til brændstoffer, der umiddelbart kan anvendes i transportsektoren. Det er bare at gå i gang, så snart regering og folketing siger til.

CO₂-AFGIFTER ER PROBLEMATISKE OG SKAL INTRODUCERES MED VARSOMHED

Mens coronakrisen kræver en blød hånd, så vindes klimakampen ikke på økonomisk kærlighed og kildvand alene. På længere sigt må der også mere håndfast overtalelse til i form af afgifter. I klimamæssig sammenhæng skal det være CO₂-afgifter. Spørgsmålet er ikke så meget, om vi skal dreje på den knap; det er mere, hvor hårdt skruen skal strammes, hvornår den skal det, og hvem den skal omfatte.

En høj, generel CO₂-afgift vil ramme energikrævende industri og landbrug unødigt hårdt og risikere at sende produktion ud over grænserne til lande, der, i forhold til Danmark, er bagud på grøn produktion. Derfor skal en CO₂-afgift differentieres og må nødvendigvis indføres i etaper. Første skridt kunne være at målrette den mod den energi, som anvendes uden for det europæiske CO₂-kvotesystem, hvilket DI blandt andre har foreslået.

En CO₂-afgift bør desuden indføres i tæt samarbejde med omkringliggende lande. Det diskuteres på europæisk plan, om en række lande – fx de rigere lande i det gamle Vesteuropa – kunne indføre en mere ensartet CO₂-beskatning. De tanker bør Danmark støtte. For modstanden mod en høj CO₂-afgift er forankret i en berettiget frygt for, at

de vil ramme danske producenter og ikke deres udenlandske konkurrenter. En stigende CO₂-pris på det europæiske marked, og en mere ensartet europæisk CO₂-beskatning for det, som ligger udenfor kvotesystemet, er det bedste middel og derfor et, der skal forfølges.

REGERING OG FOLKETING EJER STARTKNAPPEN

Vi ved, hvad der skal til for at nå det lovfæstede mål om at reducere Danmarks CO₂-udledninger med 70 procent i 2030 i forhold til niveauet i 1990. Vi har virkemidlerne. Men vi skal bytte om på rækkefølgen af, hvornår vi anvender dem, så vi starter med en økonomisk kærlig omfavnelser.

Regering og folketing ejer startknappen. Hvis de bruger den, så kan vi overvinde den økonomiske krise og bekæmpe klimakrisen på samme gang. Det betyder ikke, at klimakrisen er overvundet, efter vi har lettet skatter her og nu og fremrykket grønne investeringer de kommende to år. Vi har stadig brug for en langsigtet strategi og en klimahandlingsplan, hvis vi skal nå det ambitiøse mål. Og det skal vi.

Hvis vi fremrykker grønne investeringer her og nu, så taber vi ikke terræn. Vi rejser os økonomisk efter coronakrisen, og vi er fortsat iklædt en international grøn førertrøje og står godt rustet til den kommende langsigtede klimahandlingsplan. På den måde kan energi- og forsyningssektoren øge aktiviteten i dansk økonomi.

Lars Aagaard (f. 1967) har været adm. direktør i Dansk Energi siden 2009.

JULIE ROKKJÆR BIRCH: CORONAKRISEN HAR VIST BEHOVET FOR, AT MUSEER BLIVER AKTIVISTISKE

JA, VI MUSEER BLØDER, MEN CORONAKRISEN KAN VISE SIG AT VÆRE EN TILTRÆNGT HJERTESTARTER FOR DEN ELLERS SÅ HENSYGNENDE KULTURPOLITISKE DEBAT. UNDER ALLE OMSTÆNDIGHEDER VIL KRISEN RADIKALT ÆNDRE MÅDEN, VI TÆNKER OG DRIVER MUSEER PÅ. SER JEG RUNDT BLANDT DANSKE MUSEERS VISIONER OG MISSIONER, SÅ ER AKTIVISMEN ALLEREDE GODT I GANG.

AF JULIE ROKKJÆR BIRCH, DIREKTØR PÅ KVINDEMUSEET



JULIE ROKKJÆR BIRCH, 29. MARTS 2019
[FOTO: AXEL SCHÜTT/JYSK FYNISKE MEDIER/RITZAU
SCANPIX]

Museer og andre kulturinstitutioner verden over er lukket ned. Men der er ikke stille. Der er blot blevet stillet om. Kreativiteten står i flor, og vi museer laver digitale omvisninger, hjemmeskoling, indsamler genstande og historier, laver online liveevents, blogs – og jeg kunne blive ved. Der tegner sig et billede af et museumslandskab, som i kraft af sine forskellige fokusområder adresserer problematikker omkring coronaen og dens slagsider; fx i forhold til ensomhed, køn, hjemløshed og så videre. Jeg oplever museer, som med en slående naturlighed ser krisen og handler ud fra samfundsrelevans og et oprigtigt ønske om at gøre en forskel og være noget for nogen – coronalukket eller ej.

Det er netop nu, vi kan stoppe op og se klart på, hvad museer betyder for vores samfund. Nu kan vi reflektere over, hvorfor museernes besøgstal har været i kraftig stigning de seneste mange år. Den store interesse kan reflektere et øget behov for

en kollektiv referenceramme – en kulturhistorisk rygrad og et kontemplativt rum – i forhold til at navigere i en stadigt mere kompleks verden. På museerne kan vi med udgangspunkt i vores egen navle se tilbage og fremad på en gang og føle os lidt i familie med historiske personfortællinger eller kunstværker – ja endda med de andre museumsgæster. På museerne kan vi finde tilhørsforhold og 'føle os hjemme'.

Det er en ting. En anden ting er, at museerne selv har gennemgået en grundlæggende identitetsmæssig forandring, som tiltrækker flere besøgende. Jeg ser museer, der er mere aktive end nogensinde, når det kommer til ønsket om at sætte en dagsorden, involvere brugerne og 'gøre en forskel'. Ordet 'museumsaktivisme' er ikke uden grund blevet en ny faglig term indenfor den museologiske forskning. Et aktivistisk museum kan defineres som et museum, der vil skabe social forandring, og som anerkender og udnytter den rolle, det spiller i samfunds-

udviklingen. Og hvilket museum gør efterhånden ikke det?

Idéen om, at museer kan engagere sig i samfundsdebatten ved at reagere på og have en direkte holdning til fx ulighed og flygtninge- eller klimakrise, opfattes dog ofte som uhensigtsmæssig og som en modsætning til museets faglige fundament. Mange ser nemlig museer som neutrale søjler i vores samfund, og museer nyder måske af selvsamme grund stor troværdighed – langt større end politikere og medier. Især de kulturhistoriske museer betragtes som højst pålidelige, viser en undersøgelse foretaget af MuseumNext i 2017.

Men ingen museer er objektive eller passive samlingsorganer, og mange museer har for længst erkendt – og udnytter potentialet i – at de er med til at forme vores samfund. Når museer udvælger genstande eller kunstværker til deres samlinger eller beslutter, hvilke udstillinger der skal sættes op, sker det ud fra en bestemt motiva-

tion eller agenda. En agenda, som kan være mere eller mindre bevidst, men den er aldrig neutral. For intet er neutralt. Heller ikke historieskrivningen; det er 1980'ernes påtrængende fødsel af mit eget museum, Kvindemuseet, et af de bedste eksempler på. Historien er altid skrevet af nogen og til nogen. Og indtil i nyere tid, har dette nogen som bekendt primært været en mand. Kvindemuseet blev netop skabt for (og formåede) at løfte kvinderne ud af den historiske glemmebog – og arbejder i dag normkritisk med et kønnet blik på kulturhistorien: med at gøre det usynlige synligt. Kvindemuseet er altså aktivistisk i sin grundvold.

MEN INGEN MUSEER ER OBJEKTIVE ELLER PASSIVE SAMLINGSORGANER, OG MANGE MUSEER HAR FOR LÆNGST ERKENDT — OG UDNYTTER POTENTIALET I — AT DE ER MED TIL AT FORME VORES SAMFUND

Museer er forskningsinstitutioner, og danske museer arbejder endda ud fra en 'museumslov', hvilket, set med internationale briller, er noget helt særligt. De fem søjler i denne lov er: indsamling, bevaring, registrering, forskning og formidling (som ikke er det samme som kommunikation). Men der er ikke en søjle, der hedder noget i retning af 'samfundsaktivisme'. Museernes aktive og kritiske rolle i samfundet er altså ikke umiddelbart en del af det lovmæssige grundlag.

Måske rykker coronakrisen nye horisonter nærmere og aktualiserer behovet for en ny museumsdefinition, der passer til en tid præget af store og hastige forandringer og en tid, hvor museerne sætter nye dagsordner politisk, kulturelt og socialt. Sidste år arbejdede ICOM (International Council of Museums) faktisk med et ændringsforslag til den internationale museumsdefinition, så den bedre afspejler museernes rolle som dagsordensættende. Man mente netop, at museer har skiftet rolle i forhold til tidligere, hvor museer fremstod mere officielt styrede og fortalte en fast historie uden at indgå i dialog med brugerne eller forholde sig til en verden, der forandrer sig hele tiden. I det nye forslag lød det blandt andet, at "museer skal sigte efter at bidrage til menneskelig værdighed og social retfærdighed, global lighed og planetens velbefindende."

Forslagets aktivistiske elementer blev dog betragtet som værende for radikale og blev derfor afvist på ICOM's generalforsamling i Kyoto i september 2019. Men her midt i status quo(rona) er den foreslåede definition ikke desto mindre kun blevet mere relevant – og ser jeg rundt blandt danske museers visioner og missioner, så er vi allerede godt i gang.

Det bliver spændende at se, hvad krisens efterspil bringer for museerne og kulturlivet generelt. Ja, vi bløder lige nu, men paradoksalt nok kan coronakrisen vise sig at være en tiltrængt hjertestarter for den ellers så hensygnende kulturpolitiske debat. Det føles som om, der er blevet talt mere kultur i den

seneste måned, end det har været tilfældet det sidste år – netop ud fra devisen: "Man ved ikke, hvad man har, før man mister det".

Under alle omstændigheder vil krisen radikalt ændre måden, vi tænker og driver museer på. Omstillingen har utvivlsomt medført mange nye erkendelser for museerne. En af dem er, at vi ud over at være samlings- og forskningsinstitutioner og oplevelsescentre også er dialog- eller ligefrem medieplatforme. Under krisen har vi fået slået fast, at vi har en plads i offentligheden, som rækker langt ud over det fysiske rum (men som ikke desto mindre er en uløselig del af museets særlighed). Vi har en gang for alle opdaget, at viden og dialog om kunst-, natur- og kulturhistorie kan startes og akkumuleres uden for museets rammer – og sprede sig som godartede vira. Vi har tilmed erkendt, at vores troværdighed som public service-institutioner forpligter. Vi forventes at gøre en forskel. Ifølge foromtalt undersøgelse fra MuseumNext vægter det tungt hos især den yngre generation (under 30), at museer tager standpunkt og vil skabe forandring.

Alt dette har momentum lige nu. Men det er efterspillet, der bliver rigtig interessant. Kan det øgede politiske fokus på kulturens værdi fastholdes og blive til en langsigtet strategi? Det vil kræve politiske ambitioner og dertilhørende investeringer, hvor samfundsudvikling, social ansvarlighed og chancemod bliver en fastforankret del af museernes drift. Er en sjette søjle om samfundsaktivisme i museumsloven under opsejling? Det synes jeg faktisk, vi som samfund har fortjent.

Julie Rokkjær Birch (f. 1983) er direktør for Kvindemuseet i Danmark, et museum for kønnenes kulturhistorie, som ligger i Aarhus. Museumsaktivist, debattør, skribent og foredragsholder. Cand. mag. i Nordisk sprog og Litteratur og Kunsthistorie ved Aarhus Universitet. Tidligere museumsinspektør ved Skagens Museum og Skovgaard Museet og omviser på ARoS, Aarhus Kunstmuseum.



KAN BLIVE EN AF DE VIGTIGSTE BØGER I DETTE ÅRHUNDREDE

– POLITIKEN



**DISSE ÅRS BEDSTE
SAMFUNDSBOG**

– BERLINGSKE

AAAAAAA

**PIKETTY HAR SKREVET
EN FORRYGENDE BOG**

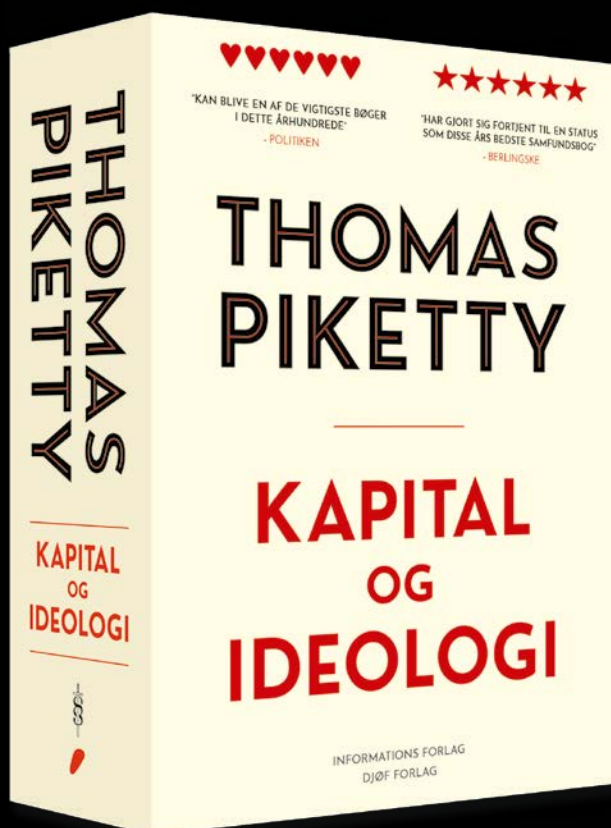
– ALTINGET

**PIKETTY UNDERBYGGER SIN
ULIGHEDSKRITIK MED ET ENORMT
HISTORISK ARGUMENT**

– WEEKENDAVISEN

**EN FORRYGENDE
GENNEMGANG AF
VERDENSHISTORIEN**

– DAGBLADET INFORMATION



KØB DEN PÅ **BUTIK.INFORMATION.DK**

KRISTINA STOLTZ: DET ER FARLIGT AT LÆSE





PROLOG: Lige før dette essay om mit passionerede forhold til læseakten skal publiceres, offentliggøres det, at boghandlerkæden Arnold Busck har indgivet begæring om konkurs. Danmarks ældste boghandler lukker dermed samtlige 29 butikker rundt om i landet. Det bliver ikke den eneste virksomhed under 'coronastormen,' der ender i konkurs, men det er bemærkelsesværdigt, at den er en af de første. Bogsalget har længe været for nedadgående, og med Arnold Buscks forsvinden fra landkortet vil det blive endnu sværere for den enkelte læser at finde frem til den litteratur, som ikke allerede sælger i paller i supermarkederne.

AF KRISTINA STOLTZ

PÅ DEN MÅDE ER LÆSNING
MAGISK. DEN GIVER NY OG
OFTE OVERRASKENDE INDSIGT.
DET KRÆVER IKKE ANDET END
LÆSEFÆRDIGHED OG TID.
HVIS DE TO KOMPONENTER ER
TILSTEDE KAN MAN REJSE,
ERKENDE, FORARGES, SKRÆMMES,
OPHIDSES, VÆKKES OG GLÆDES,
MENS MAN SÅDAN SET BARE
SIDDER PÅ EN STOL

Mørket er ved at falde på. Jeg sidder ved pejsen i skovhuset i Sverige og læser. Der er ild i pejsen, flammerne lyser tilstrækkeligt op til, at jeg stadig kan se bogstaverne på siden, men om lidt vil jeg blive nødt til at tænde pandelampen, som jeg plejer at bruge, når jeg læser i sengen om aftenen. Vi har endnu ikke fået indlagt strøm i huset, som vi har ejet i over 10 år. I begyndelsen syntes vi, det var charmerende, at det var så primitivt, en skærende kontrast til det både hektiske og komfortable storbyliv. Men efter jeg med alderen er blevet mere og mere langsynet, er det begyndt at gå mig på, at jeg ikke kan tænde en lampe, for når det ikke er muligt at læse, daler min livskvalitet betydeligt.

Vi er taget op til huset i skoven for at holde påskeferie. Det er midt i 'coronastormen'. I de seneste uger har jeg haft mere tid til at læse, end jeg plejer, hvilket har mindet mig om, hvad læsning kan, hvad læsning gør ved mig, og hvorfor læsning er et så vigtigt element i mit liv. Ved pejsen er jeg nået til slutningen af Nobelprisvinderen Toni Morrisons 400 sider lange "Salomons sang" fra 1977. En roman om slaveriets historie i USA og sort diaspora. Jeg er nået til det sted i handlingen, hvor en af kvinderne er ved at dø af ulykkelig kærlighed. Der er noget både eventyrligt, mytologisk og usentimentalt ved Toni Morrisons måde at skrive på, som drager mig så meget, at det er umuligt at lægge bogen fra sig.

I et hus i en svensk skov i 2020 sidder jeg altså og læser om det sorte Amerika i 1950'erne. Og når jeg lukker bogen efter endt læsning, bærer jeg personer, steder og følelser med mig, som jeg har lært at kende ved blot at have givet mig tiden til at følge en række små skrifttegn med blikket i tilstrækkelig lang tid. På den måde er læsning magisk. Den giver ny og ofte overraskende indsigt. Det kræver ikke andet end læsefærdighed og tid. Hvis de to komponenter er tilstede kan man rejse, erkende, forarges, skræmmes, ophidses, vækkes og glædes, mens man sådan set bare sidder på en stol.

Men så enkelt er det alligevel ikke, for hvis det forholdt sig sådan, ville langt flere mennesker vel tage sig tiden til at læse? Ligesom det kræver tid og læsefærdighed, kræver det også en villighed til at overgive sig til en anden verden, en anden tankegang, en anden måde at bruge sproget på, en anderledes måde at fortælle på, end man måske er vant til. For at kunne læse skal man turde give slip, man skal turde hengive sig, lade paraderne falde, slippe kontrollen. Umiddelbart burde det ikke være nogen udfordring, for det samme gør man jo, når man ser film. Levende billeder kan – i bedste fald – tale i symboler, som man kan tolke på. Men der er stor forskel på at få handlingen serveret i levende billeder frem for selv at skabe dem via det sprog, som for eksempel en roman er skrevet i. Man er ikke bare modtager – når man læser, er man deltager. For at leve sig ind i en handling, må man overgive sig til sproget,

og når man overgiver sig til sproget, kan man ikke andet end at sætte sig i den andens sted, træde ind i den verden, der bliver skrevet om med sin egen krop, ja, selvom man bare sidder på en stol med bogen foran sig. Det er deri magien opstår, at man som læser transcenderer, overskrider utænkelige grænser, træder ind i andres kroppe, bliver en del af andre tider, andre normer, og kan komme til at erfare uhyrlige og forfærdelige ting. På den måde er det farligt at læse.

Der er en grund til, at regimer foretager bogbrændinger, at forfattere til alle tider har været den gruppe blandt intellektuelle og kunstnere, der har været de mest udskældte og forhadte, og stadigvæk er forfulgt mange steder i verden. For dybest set ved vi alle sammen, i hvert fald på et ubevidst plan, hvad læsning kan føre til. Når vi læser, møder vi os selv og den anden. Vi møder sandheden, også den del af den, som vi ikke har lyst til at høre. Men vi har også mulighed for at træde ind i et fællesskab, når vi læser, et fællesskab som mange af os længes efter netop nu, hvor store dele af samfundet er lukket ned. I stedet for at føle os afskåret fra verden, kunne vi udnytte den aktuelle krise til at fordybe os, og til at gå på opdagelse i andre universer. Når vi læser om en anden tid, en fjern krig, eller om undertrykkelse et andet sted på kloden, møder vi også vores eget samfund, vores egne begrænsninger og uformåenhed. Til gengæld møder vi også tilværelsens svimlende storslåethed. Vi bliver rykket steder hen i vores bevidsthed, som vi ikke anede eksistensen af. Og vi kommer til at føle et fællesskab med personer, vi aldrig ville have troet, vi kunne spejle os i. På den måde er sproget forførerisk.

Den første gang jeg mærkede sprogets magt og hvad læsningen kunne forårsage, gik jeg i fjerde klasse. Jeg læste en serie om en dreng, der voksede op i den jødiske ghetto i Warszawa under Anden Verdenskrig. Den bogserie ændrede bogstaveligt talt mit liv. At læse om krigen gennem den jødiske drengs perspektiv frem for gennem historiebøgernes 'objektive' opremsninger, at træde ind i drengens erfaringsverden og gennemleve det mareridt, han befandt sig i, lærte mig, hvor kraftfuldt et værktøj skønlitteraturen kan være, hvor vidunderligt farligt det kan være at læse: Uskyldigt piller man en bog ned fra hylden, og før man ved af det, har ens liv forandret sig. Man er ikke længere den samme.

Kristina Stoltz (f. 1975) er forfatter til utallige bøger. Senest udkom romanen CAHUN (2019) om den franske avantgardekunstner Claude Cahun. Til efteråret udkommer romanen "Paradis Først" om kærlighed og erindring.

DER ER EN GRUND TIL
AT REGIMER FORETAGER
BOGBRÆNDINGER, AT
FORFATTERE TIL ALLE TIDER
HAR VÆRET DEN GRUPPE
BLANDT INTELLEKTUELLE OG
KUNSTNERE, DER HAR VÆRET
DE MEST UDSKÆLDTE OG
FORHADTE, OG STADIGVÆK ER
FORFULGT MANGE STEDER I
VERDEN. FOR DYBEST SET VED
VI ALLE SAMMEN, I HVERT
FALD PÅ ET UBEVIDST PLAN,
HVAD LÆSNING KAN FØRE TIL

ÅRSABONNEMENT PÅ RÆSON: 250 KR. PENSIONISTER: 200 KR. STUDERENDE: 200 KR.



DU MODTAGER: 4 TRYKTE NUMRE MED POSTEN
OG HUNDREDVIS AF BETALINGSARTIKLER PÅ NETTET. SE: [RAESON.DK/ABONNEMENT](https://raeson.dk/abonnement)